

Rapport 2012:4

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Värna Vårda Visa

Ett program för bättre förvaltning och nyttjande av skyddade
naturområden i Stockholms län 2012–2021

Rapport 2012:4

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Värna Vårda Visa

Ett program för bättre förvaltning och nyttjande av skyddade
naturområden i Stockholms län 2012–2021

Rapporten är författad av Mia Olausson, projektledare för "Värna, vårda, visa" vid enheten för naturvård vid Länsstyrelsen i Stockholm.

Foto omslag: Jonas Hasselgren

Tryckeri: DanagårdLiTHO

Utgivningsår: 2012

ISBN: 978-91-7281-474-5

Fler exemplar av denna rapport kan beställas hos
enheten för naturvård, Länsstyrelsen i Stockholms län, tfn: 08-785 40 00

Besök också vår webbplats www.lansstyrelsen.se/stockholm

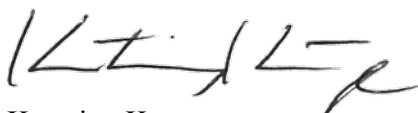
Förord

Länsstyrelsen har tagit fram *Värna Vårda Visa - ett program för bättre förvaltning och nyttjande av skyddade naturområden i Stockholms län 2012–2021* som en avsiktsförklaring för Länsstyrelsens arbete. Programmet är i första hand avsett för Länsstyrelsens egen förvaltning av skyddad natur, men utgör också en viktig vägledning för andra förvaltare av statliga skyddade naturområden samt Länsstyrelsens uppdragstagare. Programmet kan också användas av andra aktörer som förvaltar skyddade naturområden.

Stockholmsområdet är Sveriges ledande och mest utvecklingskraftiga region. Det är angeläget att miljö- och hushållningskraven är en integrerad del av regionens utvecklingsambitioner. Vi hoppas att *Värna Vårda Visa* ska bli en bra hjälp att genomföra naturvårdspolitiken i god samverkan med lokala krafter. Att vi är tydliga med inriktningen och förutsättningarna för vårt arbete och har en god kommunikation med omvärlden är en förutsättning för att förvaltningen av våra skyddade naturområden ska bli framgångsrik och ses som en resurs och tillgång i regionen.

Målet är att genomföra tankegångarna från en samlad naturvårdspolitik (regeringens skrivelse 2001/02:173), hållbart skydd av naturområden (prop. 2008/2009:214) samt framtidens friluftsliv (prop. 2009/10:238) där skyddade naturområden pekas ut som mycket viktiga för den hållbara samhällsutvecklingen. Det är också ett led i att genomföra Konventionen för biologisk mångfald och Ekosystemansatsen. Att förvalta och skydda värdefull natur är en viktig del i våra internationella åtaganden för att främja en hållbar samhällsutveckling regionalt, nationellt och globalt.

Stockholm, 5 december 2011

Katarina Kämpe

Stf landshövding

Innehåll

Sammanfattning	9
Definitioner	11
Inledning	14
Förutsättningar för naturvården	16
Skyddad natur är en tillgång för hela Sverige	16
Skydd av värdefull natur i Sverige	17
Skyddad natur i Stockholms län	18
Utmaningar och utvecklingsområden i Stockholmsregionen	21
Länsstyrelsens miljöarbete	24
Samverkan med andra aktörer	26
Förvaltning och nyttjande av skyddade naturområden	27
Roller och ansvar inom förvaltningen av skyddad natur	27
Resurser för att förvalta skyddade naturområden	28
Vad är förvaltning?	30
Vad innebär nyttjande?	31
En effektiv förvaltning	33
Inriktning och prioriteringar för förvaltningen	36
Utgångspunkter och avgränsningar	36
Vägledande principer för arbetet med skyddade naturområden	38
Prioriteringar under perioden 2012–2021	39
Handlingsplan	41
Lokal delaktighet och samverkan i regionen	42
Styrdokument, administration och resurser	44
Friluftsliv, turism och friluftsanordningar	46
Information och naturvägledning	48
Skötsel av naturtyper och arter	50
Uppföljning, utvärdering och dokumentation	53
Underlag	55
Bilaga 1. Beslut om programmet	57
Bilaga 2. Samrådsinstanser	58
Bilaga 3. Förteckning över skyddad natur i Stockholms län	59

Bilder i rapporten

- s. 9. *Besökare i Björinge naturreservat/Kenneth Bengtsson.*
- s. 13 *Skridskoåkning/PetraMy Börjesson, Länsstyrelsen, Sopmaja/Jan Olsén, Skogsavverkning/Ylva Othzén, Länsstyrelsen, Kor på Gålö/Björn Carlberg, Länsstyrelsen. Nätfjäril/Mattias Jansson, Länsstyrelsen.*
- s. 16 *Miljömålsillustrationer, Tobias Flyglar.*
- s. 22 *Fältgetania/Mats Gothnier, Länsstyrelsen.*
- s. 23 *Dykande sjöjungfru/Jan Olsén.*
- s. 25 *Död ved, Stora Alsjön/Björn Carlberg, Länsstyrelsen.*
- s. 26 *Samverkan/Mette Kjöbek Petersen, Länsstyrelsen.*
- s. 30 *Slyrjöning/Mattias Jansson, Länsstyrelsen. Guidning/Mats Gothnier, Länsstyrelsen, Minkfällor/Jan Olsén, Hamlade träd + Får/PetraMy Börjesson, Länsstyrelsen, Slätterängen Stora Bonden/Ingrid Nordemar, Länsstyrelsen, Sopmaja/Jan Olsén, Skylt till p-plats vid Häverö-Bergby/Länsstyrelsen, Gärdesgårdar på Ängsö/Mattias Jansson, Länsstyrelsen, Underhåll + Reparationer/ Ylva Othzén, Länsstyrelsen, Ramp för ökad tillgänglighet/Jan Olsén, Skogsavverkning/Ylva Othzén, Länsstyrelsen, Dikeshållning/Pär Karlsson, Länsstyrelsen, Damm/Jonas Nilsson, Länsstyrelsen, Spänger/Mia Olausson.*
- s. 32 *Reservatsskyltar Storsprängskäret/Ingrid Nordemar, Länsstyrelsen.*
- s. 35 *Rullstolsburen besökare/Jan Olsén, Blåbär/Björn Carlberg, Länsstyrelsen, Betesdjur/Mattias Jansson, Länsstyrelsen, Skogsavverkning/Ylva Othzén, Länsstyrelsen, Runsten/Emma Lennmo, Länsstyrelsen.*
- s. 37 *Ben och vandringskängor/Rebecca Strömberg, Länsstyrelsen.*
- s. 42 *Dialog med fastighetsägare Stora Nassa/Ingrid Nordemar, Länsstyrelsen.*
- s. 44 *Medarbetare vid skrivbordet/PetraMy Börjesson, Länsstyrelsen.*
- s. 46 *Naturum Tyresta/PetraMy Börjesson, Länsstyrelsen.*
- s. 48 *Skyltar och naturinformation//PetraMy Börjesson, Länsstyrelsen.*
- s. 51 *Bergcikada/Mattias Jansson.*
- s. 54 *Fotografering/Miguel Jaramillo.*

Sammanfattning

Stockholms län är en av Europas mest attraktiva och framgångsrika regioner. Här skapas en tredjedel av Sveriges ekonomiska tillväxt. Befolkningen i länet uppgår till drygt två miljoner personer och fortsätter att öka snabbt. Detta ställer stora krav på att länets resurser förvaltas väl och utvecklas långsiktigt. Frågor inom områdena bostäder, infrastruktur, klimat och energi, innovationskraft, samt arbetsmarknad och kompetensförsörjning måste vidareutvecklas och förbättras. Samtidigt måste värdefulla kvaliteter såsom natur- och kulturmiljöer bevaras för att regionen ska behålla sin attraktivitet och identitet.

Naturvård handlar om att bevara värdefull natur och arter långsiktigt samtidigt som människans behov av att nyttja naturen tillgodoses. Skyddade områden hjälper oss inte bara att bevara biologisk mångfald utan är också en resurs för samhället. De bidrar till lokal och regional tillväxt, turism och landsbygdsutveckling, samtidigt som de erbjuder möjlighet till upplevelser, rekreation och förbättrad folkhälsa.

God samverkan med såväl naturvårdsförvaltare som närboende, entreprenörer, föreningar och organisationer är nödvändig för att klara det långsiktiga uppdraget om bevarande och hållbart nyttjande av naturen. Det är viktigt för Länsstyrelsen att ta tillvara det stora lokala kunnandet som finns runt om i länet, skapa förankring och i slutändan också kostnadseffektiva lösningar för förvaltningen av skyddad natur.

Länsstyrelsen har en viktig roll när det gäller att samordna miljöarbetet i länet. Därför är det viktigt att utveckla och kommunicera myndighetens uppdrag och prioriteringar. Länsstyrelsen har tagit fram programmet Värna Vårda Visa – ett program för bättre förvaltning och nyttjande av skyddade naturområden i Stockholms län 2012–2021 för att tydliggöra inriktningen för arbetet med skyddad natur i regionen. Syftet är att beskriva förutsättningarna för naturvården och hur Länsstyrelsen arbetar.

Programmet är i första hand avsett för Länsstyrelsens egen förvaltning av skyddade naturområden, men utgör också en vägledning för andra förvaltare av statlig skyddad natur samt Länsstyrelsens uppdragstagare. Programmet är också tänkt att kunna användas av andra aktörer som förvaltar skyddad natur.

I Stockholms län finns omkring 900 skyddade naturområden av varierande storlek. De utgör tillsammans cirka 7,8 procent av länets yta. Huvuddelen utgörs av nationalparker och naturreservat och merparten av områdena ligger i skärgården. Länsstyrelsen förvaltar de flesta områdena, men vid sidan av det statliga naturvårdsarbetet bidrar en rad andra aktörer såsom kommuner och stiftelser till skötseln av den skyddade naturen. Deras arbete är mycket betydelsefullt för att områdenas värden ska bestå.

Utgångspunkten för arbetet med skyddad natur är att förvaltningen ska vara väl fungerande, effektiv och ändamålsenlig. Det kräver att avvägningar görs mellan åtgärder som behöver utföras för att nå målen i naturvårdspolitiken och styrdokument och vad som är realistiskt att utföra med de resurser och förutsättningar som finns. Länsstyrelsens strävan är att hitta en god balans för att få ut så mycket naturvårdsnytta som möjligt för de resurser som finns att tillgå.

De verksamheter som pekats ut som särskilt prioriterade under programperioden 2012–2021 är valda utifrån var det finns brister i naturvårdsförvaltningen idag och var nyttan av insatser är som störst. Dessa verksamheter är:

- Särskilt skötselintensiva objekt med höga naturvärden och eftersatt skötsel
- Områden där utebliven skötsel av nyckelelement hotar höga naturvärden
- Basinformation
- Tillgänglighet
- Fastighetsförvaltning
- Uppföljning och dokumentation

Utifrån dessa prioriterade områden har Länsstyrelsen formulerat konkreta mål och åtgärder för förvaltningsarbetet i en handlingsplan. För att planen ska vara relevant under hela programmets giltighetsperiod täcker huvuddelen av insatserna endast de inledande fem åren. Avsikten är att se över och revidera handlingsplanen efter halva programtiden.

Länsstyrelsens handlingsplan följer strukturen i Naturvårdsverkets program för arbetet med skyddad natur i Sverige, som heter *Värna Vårda Visa – ett program för att bättra förvalta och använda naturskyddade områden 2005-2015* (rapport 6462, 2011). Naturvårdsverket har gjort en indelning i olika insatsområden där de bedömer att det finns stora åtgärdsbehov för att målen i naturvårds- och friluftslivspolitiken samt Sveriges internationella åtaganden ska uppnås. Insatsområdena har anpassats till förhållandena i Stockholms län och de behov som finns här och har därför delvis andra rubriker än i Naturvårdsverkets program. De övergripande insatsområdena är:

- Lokal delaktighet och samverkan i regionen
- Styrdokument, administration och resurser
- Friluftsliv, turism och friluftsanordningar
- Information och naturvägledning
- Skötsel av naturtyper och arter
- Uppföljning, utvärdering och dokumentation

Värna Vårda Visa-programmet ska ses som en avsiktsförklaring som speglar de behov och prioriteringar som Länsstyrelsen identifierat som nödvändiga för att de långsiktiga målsättningarna för arbetet med skyddad natur ska nås. Möjligheterna till genomförande av de föreslagna åtgärderna är beroende av de administrativa och ekonomiska resurser som finns tillgängliga för förvaltning av skyddade områden.

Definitioner

Förvaltning är ett otydligt begrepp. Lagregler, handledningar och informationsmaterial anger delvis olika innebörd. Detsamma gäller för begreppet nyttjande. I detta program används nedanstående begrepp för att beskriva Länsstyrelsens arbete med förvaltningen av skyddade naturområdena.

Bevarandeplan är ett dokument för Natura 2000-områden som beskriver området, dess bevarandesyfte och vilka bevarandeåtgärder som behövs för att naturvärdena ska bibehållas.

Bevarandemål preciserar syftet med det skyddade området för specifika naturtyper, skyddsvärda arter och friluftslivsaspekter och ska ge en tydlig bild av hur det ska se ut när gynnsamt tillstånd råder. Bevarandemålet ska finnas i det skyddade naturområdets skötsel- och/eller bevarandeplan.

Drift omfattar fastighetstillsyn, skötsel och mediaförsörjning (värme, vatten, el m.m.). För upplåtna byggnader är det normalt nyttjanderättshavaren som svarar för driften som exempelvis byte av glödlampor, sophämtning, el- och VA-avgifter.

Ekonomisk förvaltning omfattar hantering av löpande inkomster och utgifter för de fastigheter som ingår i uppdraget, budgetering, redovisning inklusive deklaration/redovisning av mervärdesskatt, vägsamfälligheter, fakturering, av nyttjanderättsupplåtelser inklusive prissättning av upplåtelser. Uppdraget omfattar inte betalning av fastighetsskatt eller mottagande av utdelningar från häradsallmänningar eller motsvarande.

Friluftsliv används här som ett samlingsbegrepp för fritidsaktiviteter som genomförs utomhus (i naturen) och inkluderar såväl organiserad som oorganiserad verksamhet. Friluftsliv definieras normalt som vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling.

Friluftsanordningar är de tillförda byggnationer (spänger, broar, informationstavlor etc.) som används för att underlätta människors rörelse, orientering och vistelse i naturen och berika deras upplevelser.

Förvaltningen innefattar planering, upphandling, efterkontroll m.m. av skötseln. Naturvårdsförvaltning är alltså en verksamhet som avser ledning och administration av skötselarbetet.

Förvaltare är den som är ansvarig för att förvaltningen av naturvårdsobjektet utförs. Länsstyrelsen är själv förvaltare i statliga objekt som finansieras av staten. Finansieras förvaltningen av annan, kan Länsstyrelsen överlåta förvaltningen till denne.

Grundbesiktning används för uppföljning av statusen på skötsel och anordningar i skyddade områden. Det är ett verktyg för objektsvis dokumentation av skötselbehov, anordningar, tillgänglighet, information, gränsmarkeringar med mera. Grundbesiktningarna ger underlag för åtgärder och prioriteringar av resurser. Metoden har tagits fram av Länsstyrelsen i Stockholms län och används endast här.

Investeringar omfattar uppförande av ny byggnad eller anläggning och åtgärder som medför att en byggnad eller anläggning ökar i värde genom om- eller tillbyggnad om kostnaden överstiger 50 000 kronor exkl. moms. Investeringar beslutas av Naturvårdsverket. I uppdraget ingår också att Länsstyrelsen ska initiera och efter Naturvårdsverkets beslut genomföra erforderliga investeringar på fastigheterna. Vissa större projekt, t.ex. naturum enligt verkets plan för nya naturum, initieras och genomförs av Naturvårdsverket efter samråd med länsstyrelsen.

Juridisk förvaltning omfattar hantering av nyttjanderättsavtal, arrende, hyra, jakt och fiskeavtal. Det innebär bland annat deltagande i möte/styrelsemöte, årsmöte, extrastämma med vägförening, vägsamfällighet, samfällighetsförening, fiskevårdsområdesförening och viltvårdsområdesförening.

Naturbevakare kallas den fältpersonal som på Länsstyrelsens uppdrag vanligen utövar förvaltning, övervakning av reservatsföreskrifterna, eventuell jakt- och fiskebevakning, anläggning och underhåll av friluftsanläggningar, naturvårdsskötsel m.m. i ett eller flera skyddade naturområden. Många naturbevakare är förordnade till naturvårdsvakt, jakttillsynsman och fisketillsynsman.

Skötsel är alla de verksamheter som behövs för att upprätthålla de naturvärden som man i reservatsbeslut och skötselplan har beslutat att skydda. Det innebär att begreppet skötsel omfattar allt från planering, upphandling och uppföljning till utförande av praktiska skötselåtgärder i fält. Hit hör också åtgärder för att göra skyddade områden tillgängliga för det rörliga friluftslivet och för att informera allmänheten om områdena.

Skötselplan är ett dokument med en långsiktig plan för förvaltningen av ett skyddat naturområde som bland annat beskriver värden, mål, åtgärder och rutiner för uppföljning för skötseln av området.

Teknisk förvaltning omfattar drift och underhåll av byggnader och anläggningar på Naturvårdsverkets fastigheter. I uppdraget ingår också att vid behov se till att fastighetsgräns som sammanfaller med gräns för områdesskydd underhålls.

Tillgänglighet används för att beskriva den mentala och den fysiska tillgängligheten till naturen. Det handlar alltså både om att känna att det är möjligt att ta sig ut till skyddade naturområden (t ex vart man kan åka och vad man kan göra där) och möjligheten att ta sig runt på platsen för personer med olika behov såsom naturovana besökare, barn eller personer med funktionsnedsättningar (t ex rullstolsanpassningar eller ledmarkeringar för färgblinda).

Tillsyn enligt miljöbalken är myndighetsutövning av en tillsynsmyndighet. Den syftar till att se till att föreskrifter, domar och beslut enligt miljöbalken efterlevs. Det kan bland annat ske genom förebyggande arbete som rådgivning och information, kontroll och inspektioner, tillrättavisning samt myndighetsingripande som beslut om föreläggande eller anmälan till polis eller åklagare.

Underhåll består av felavhjälpande underhåll (reparation/utbyte) och planerat underhåll. Felavhjälpande underhåll omfattar akut underhåll och övrigt felavhjälpande underhåll. Uppdragstagaren svarar normalt för felavhjälpande och planerat underhåll.

Utförande av skötsel är det fältarbete som utförs antingen i förvaltarens egen regi eller av uppdragstagare på beställning av huvudmannen. Med "egen regi" avses att arbetet utförs med egen personal eller åtminstone med egen arbetsledning.

Viss fastighetsförvaltning innebär att Länsstyrelsen på Naturvårdsverkets uppdrag förvaltar nyttjanderättsupplåtelse samt ansvarar för drift och underhåll av byggnader och anläggningar m.m. i de statliga skyddade naturområdena. Det innebär alltså både ekonomisk förvaltning och teknisk förvaltning.

FÖRVALTNING OCH NYTTJANDE AV SKYDDAD NATUR

Inledning

Naturvården handlar om att skydda värdefulla naturområden och arter långsiktigt, men också om att möta människans behov av att använda naturen nu och i framtiden. Att förvalta och skydda värdefull natur är en viktig del i Sveriges internationella åtaganden för att främja en hållbar samhällsutveckling nationellt och globalt.

Den största delen av arbetet med att bilda och förvalta skyddade naturområden utförs av länsstyrelserna, vilka också ansvarar för att områdenas naturvärden, kulturmiljövärden och rekreationsvärden bibehålls genom att sköta dem väl. Kommunerna utför ett viktigt arbete genom att instifta och förvalta kommunala skyddade områden. I arbetet med skötseln av områdena är lokala aktörer såsom stiftelser, markägare och entreprenörer viktiga parter.

Den myndighet som ansvarar för genomförandet av den svenska naturvårdspolitiken på central nivå är Naturvårdsverket. Verket vägleder och samordnar arbetet med skyddade naturområden och finansierar också en stor del av länsstyrelsernas naturvårdsarbete genom att fördela statliga anslag för bildande och förvaltning av skyddad natur. Naturvårdsverket granskar resultaten av arbetet samt återrapporterar till regeringen.

För att tydliggöra inriktningen för arbetet med skyddade naturområden i Sverige tog Naturvårdsverket 2004 fram programmet *Värna Vårda Visa - ett program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden 2005-2015* (rapport 5410, 2004). I programmet beskriver Naturvårdsverket prioriteringar för naturvården under en tioårsperiod. Många av målen och åtgärderna berör länsstyrelsernas arbete och utgör ett bra stöd för förvaltningen av skyddade områden. Programmet reviderades 2011 (rapport 6462, 2011).

Naturvårdsverkets Värna Vårda Visa-program har varit mycket uppskattat eftersom det tydliggjort långsiktiga prioriteringar för naturvården. Regeringen skrev i sin proposition *Hållbart skydd av naturområden* (prop. 2008/09:214, s. 112) att även länsstyrelserna bör ta fram denna typ av program. De regionala programmen skulle i första hand avse verksamheten inom den statliga naturvården och särskilt beröra prioriteringar och riktlinjer för naturvård, tillgänglighet för grupper med olika behov, information och naturvägledning, natur- och kulturturism, lokal delaktighet och samverkan samt uppföljning och utvärdering. I regleringsbrevet 2010 gav regeringen länsstyrelserna i uppdrag att utarbeta regionala Värna Vårda Visa-program till utgången av 2011.

Länsstyrelsens avsikt är att i Värna Vårda Visa-programmet för Stockholms län tydliggöra inriktningen och förutsättningarna för arbetet med skyddad natur och beskriva hur naturvårdsarbetet går till genom konkreta mål och åtgärder som är anpassade till Stockholms län speciella förhållanden.

Programmet är i första hand avsett för Länsstyrelsens egen förvaltning av skyddade naturområden, men är också tänkt att utgöra en vägledning för myndighetens uppdragstagare samt andra förvaltare av statlig skyddad natur.

Sveriges internationella åtaganden och konventioner

Sverige har ingått flera internationella överenskommelser som rör bevarande av biologisk mångfald och skydd av naturmiljöer. Några av de viktigaste nämns här.

Konventionen om biologisk mångfald

Den viktigaste av de internationella konventioner och avtal som rör biologisk mångfald är FN:s ramkonvention om biologisk mångfald (Convention on Biological Diversity, CBD). Genom konventionen har Sverige åtagit sig att arbeta för bevarande av biologisk mångfald, hållbart nyttjande av dess beståndsdelar och rättvis fördelning av nyttan med naturens genetiska resurser. Här nämns bland annat skydd och skötsel av värdefulla naturområden som åtgärder. Konventionen antogs vid FN:s möte i Rio de Janeiro 1992 och ratificerades av Sverige 1993 (SÖ 1993:77).

Landskapskonventionen

Den europeiska landskapskonventionen syftar till att förbättra skydd, förvaltning och planering av europeiska landskap och understryker att landskapet är ett gemensamt ansvar. Den omfattar såväl bebyggda områden som landsbygd och avser landskap som kan anses som särskilt värdefulla såväl som vardagliga landskap. Det krävs nära samarbete mellan olika aktörer för att landskapets mångfald av värden ska hanteras hållbart. Konventionen trädde i kraft 2004 och ratificerades av Sverige 2011.

Andra internationella naturvårdskonventioner och åtaganden

Andra internationella och regionala konventioner som hanterar biologisk mångfald är

- Bernkonventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö (SÖ 1983:30),
- Ramsarkonventionen om skydd av våtmarker (SÖ 1975:76),
- Bonnkonventionen om skydd av flyttande vilda djur (SÖ 1983:37),
- CITES-konventionen om internationell handel med utrotningshotade djur och växter (SÖ 1974:41),
- Helsingforskonventionen om Östersjöns miljö (SÖ 1996:22),
- Ospar-konventionen om Nordsjöns miljö (SÖ 1994:25), och
- Unescos världsarvskonvention om skydd av värdefulla kultur- och naturmiljöer (SÖ 1985:8)
- Art- och habitatdirektivet (92/43/EEG)
- Fågeldirektivet (79/409/EEG)
- Marina direktivet (2008/56/EG)
- EG:s ramdirektiv för vatten (2000/60/EG)

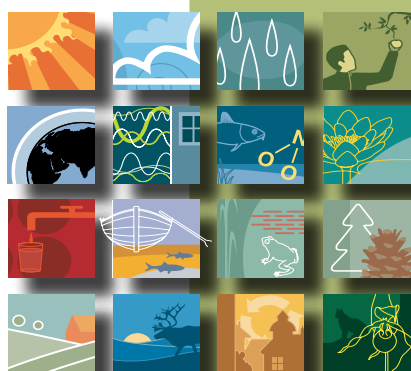
Förutsättningar för naturvården

Skyddad natur är en tillgång för hela Sverige

I Sverige är det sällan långt till naturen. Här finns en stor mångfald av djur, växter och värdefulla naturområden. Tack vare den unika allemansrätten kan vi dessutom röra oss fritt nästan överallt i naturen, så länge vi inte stör eller förstör. Detta innebär att vi har goda möjligheter till friluftsliv i Sverige. Områden som är av särskilt stor betydelse för djur, växter och människor kan ibland behöva ett starkare långsiktigt skydd för att säkerställa att de förblir en del av vårt natur- och kulturarv i framtiden.

Sedan slutet på 1990-talet har staten ökat ambitionsnivån för den skyddade naturen. Regeringen beslutade 2001 om ökade satsningar på naturvården i skrivelsen *En samlad naturvårdspolitik*, (2001/02:173). Anslaget för biologisk mångfald, som bland annat finansierar bildandet av nya skyddade områden och deras förvaltning, har successivt ökat till nästan en fördubbling de senaste tio åren. Naturvårdsverket fördelade 2011 bidrag på över 600 miljoner kronor till landets länsstyrelser för att skydda värdefull natur (bilda nya skyddade områden) och runt 545 miljoner kronor för åtgärder för värdefull natur (förvaltning av skyddade områden, åtgärder för hotade arter med mera).

Att skydda och sköta värdefulla naturområden är också en viktig del i arbetet med att uppnå de 16 miljö kvalitetsmål som riksdagen fastställt. Miljömålen beskriver den kvalitet som miljön ska ha och utgör en viktig utgångspunkt för samhällets hållbara utveckling. Arbetet med skyddade naturområden berör främst miljö kvalitetsmålen *Levande sjöar och vattendrag*, *Hav i balans samt levande kust och skärgård*, *Myllrande våtmarker*, *Levande skogar*, *Ett rikt odlingslandskap*, *God bebyggd miljö* samt *Ett rikt växt- och djurliv*.

Miljö kvalitetsmålen

Den svenska miljöpolitiken utgår från de 16 miljö kvalitetsmålen som riksdagen beslutat.

1. Begränsad klimatpåverkan	9. Grundvatten av god kvalitet
2. Frisk luft	10. Hav i balans samt levande kust och skärgård
3. Bara naturlig försurning	11. Myllrande våtmarker
4. Giftfri miljö	12. Levande skogar
5. Skyddande ozonskikt	13. Ett rikt odlingslandskap
6. Säker strålmiljö	14. Storslagen fjällmiljö
7. Ingen övergödning	15. God bebyggd miljö
8. Levande sjöar och vattendrag	16. Ett rikt växt- och djurliv

Regeringen betonar i sin naturvårdspolitik (prop. 2008/09:214, s. 110 ff.) och friluftslivspolitik (prop. 2009/10:238, s. 39 ff.) vikten av att skyddade naturområden sköts så att natur- och kulturmiljövärden bibehålls eller ökar samtidigt som områdena görs tillgängliga för allmänheten. Den skyddade naturen är en resurs för hela Sverige och bidrar till lokal och regional tillväxt, turism och landsbygdsutveckling. Men den erbjuder också möjlighet till rekreation, ökad folkhälsa, integration samt kan ingå i pedagogisk verksamhet i skolor och förskolor.

Utöver dessa samhällsnyttiga aspekter visar flera studier att skyddad natur i stor omfattning bidrar till den lokala och regionala ekonomin.

Den finska myndigheten Metsähallitus har exempelvis visat att varje investerad euro i nationalparkerna ger tio euro tillbaks till lokalsamhället genom de intäkter som besökare genererar vid sina besök.

I den internationella forskningsstudien "The Economics of Ecosystems and Biodiversity" (TEEB) konstaterar man att varje dollar som investeras i skyddade naturområden ger 100 dollar tillbaks i ekosystemtjänster. Med ekosystemtjänster avses de funktioner hos ekosystem som gynnar oss människor genom att upprätthålla eller förbättra vårt välmående, exempelvis genom vattenrening eller pollinerande insekter. Skyddad natur är sålunda viktig för en hållbar samhällsutveckling.

Skydd av värdefull natur i Sverige

Det är inte självklart att naturen och alla dess värden finns kvar i framtiden. Sedan mitten av 1900-talet har människan påverkat och förstört naturmiljöer i allt snabbare takt. För att värna och vårda alla de olika naturmiljöer som är så viktiga för den biologiska mångfalden och för att garantera människans möjligheter att uppleva och nyttja naturen så måste samhället säkerställa att naturen bevaras för framtiden.

Det finns flera sätt för samhället att värna skyddsvärda miljöer. Ett sätt är att formellt skydda natur med stöd av miljöbalken (1998:808) genom bildandet av exempelvis naturreservat eller nationalparker. Markägarnas frivilliga naturhänsyn och intresse av att upprätthålla landskapets värden är andra mycket viktiga sätt att bevara värdefull natur för kommande generationer.

I miljöbalken anges följande skäl att bilda naturreservat:

- bevara biologisk mångfald
- vårda och bevara värdefulla naturmiljöer
- tillgodose behov av områden för friluftslivet
- skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer
- skydda, återställa eller nyskapa livsmiljöer för skyddsvärda arter

Skyddad natur i Sverige 2010, sammanfattning				
Typ av område	Antal	Total areal, hektar	Landareal, hektar	Andel av totala landarealen (%)
Nationalparker	29	738 096	631 394	1,5
Naturreservat	3 616	4 327 608	3 645 059	8,9
Naturvårdsområden	103	118 337	76 184	0,2
Djur- och växtskyddsområden	973	97 387	61 924	0,2
Summa	4 721	5 281 428	4 414 561	10,8
Biotopskyddsområden i skog	6 256	20 245	20 245	0,05

Tabell 1. Skyddad natur i Sverige år 2010. (Källa: Naturvårdsverket)

Det vanligaste syftet med att skydda natur är att bevara biologisk mångfald samt att vårda och värna värdefulla naturmiljöer. Men det kan också handla om att tillgodose friluftslivets behov av naturområden, exempelvis när friluftslivet blir mer omfattande än vad allemansrätten medger eller när tätortsnära grönområden ska skyddas.

Den skyddade naturen kännetecknas av stor variationsrikedom. Här finns allt från hav, myrar och vattendrag till urskogar, slätterängar och hagmarker. För att natur- och kulturvärden ska bevaras på bästa sätt har naturreservat och nationalparker särskilda bestämmelser om skydd och skötsel. Föreskrifterna reglerar vad som är tillåtet i området med hänsyn till områdets karaktär och de värden som ska skyddas där. För varje område finns också en skötselplan som beskriver hur det ska förvaltas för att tillgodose syftet med skyddet.

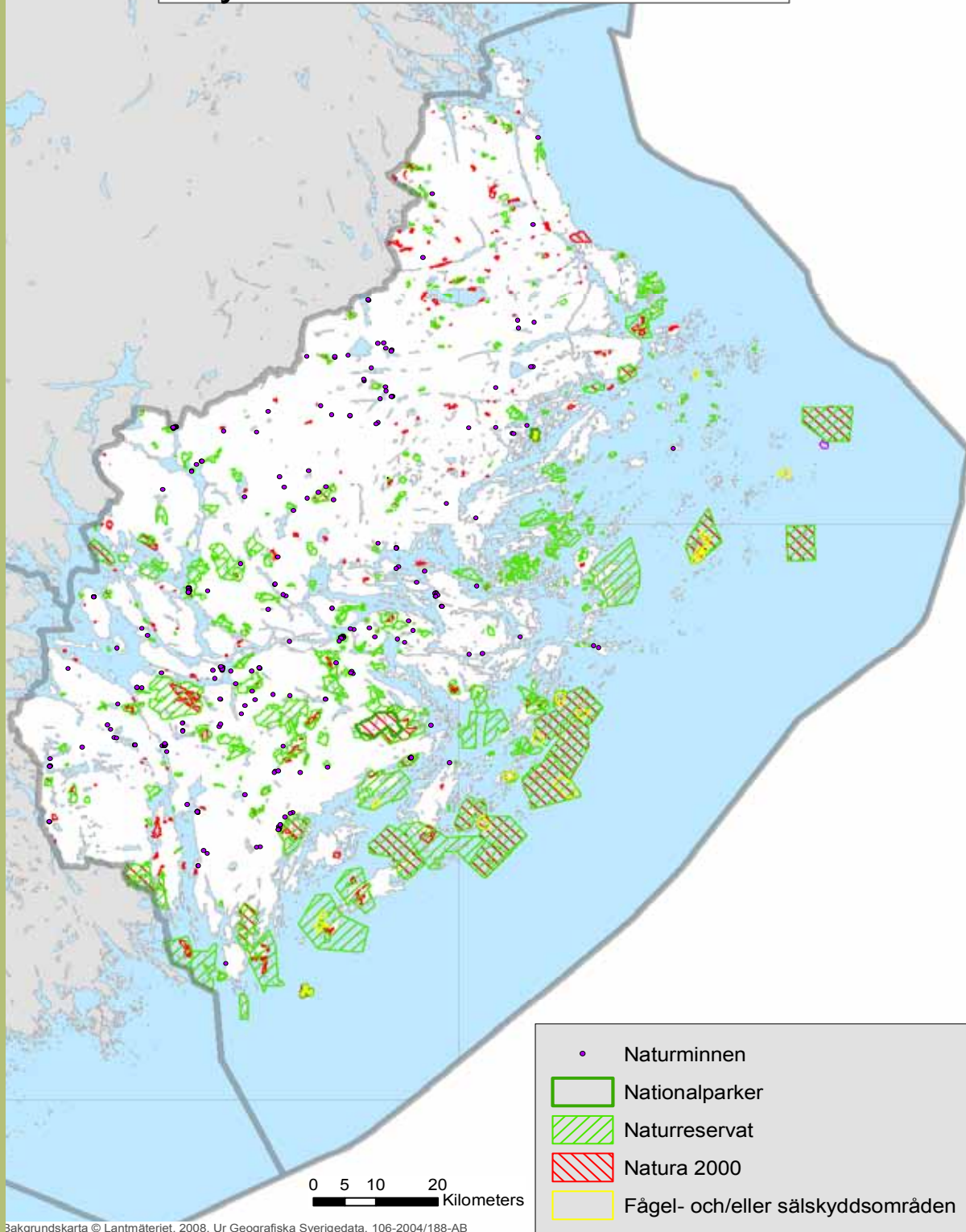
Naturreservat är den vanligaste skyddsformen och bildas för att långsiktigt bevara och utveckla naturmiljöer med särskilt stort värde för djur, växter och människor. Det fanns vid slutet av 2010 över 3 600 naturreservat i Sverige, vilket motsvarar mer än 80 procent av arealen skyddad natur i landet. Bland övriga skyddsformer finns bland annat nationalparker, Natura 2000-områden, djur- och växtskyddsområden, kulturresevat, biotopskyddsområden och naturminnen.

Skyddad natur i Stockholms län

Stockholms läns omfattas naturgeografiskt av Svealands sprickdalslandskap med ler-slättsdalar och sjöbäcken, Östersjökustens skärgårdar samt skogslandskapet. Skillnaderna i klimat, topografi, berggrund och jordmån mellan länets olika delar har gett goda förutsättningar för ett rikt och varierat växt- och djurliv. Människan har också bidragit till variationen genom att under tusentals år påverka landskapet genom exempelvis bete, odling och slätter.

I Stockholms län finns två nationalparker, cirka 270 naturreservat, omkring 230 Natura 2000-områden, två kulturresevat samt ett stort antal djurskyddsområden, biotopskydds-områden och naturminnen. I Stockholm finns också Sveriges enda nationalstadspark.

Skyddad natur i Stockholms län

Figur 1. Karta som översiktligt visar fördelningen av skyddade naturområden i Stockholms län.

Skyddad natur i Stockholms län 2010, sammanfattning			
Typ av område	Antal	Total areal, hektar	Landareal, hektar
Nationalparker (NP)	2	2 157	1 958
Naturresevat (NR)	267	122 001	46 725
inkl. naturvårdsområden			
Kulturresevat	2	549	477
Naturminnen	138	*	
Djurskyddsområden utanför NP/NR	30	873	251
Biotopskyddsområden	215	862	862
Naturvårdsavtal	141	860	
Natura 2000-områden	235	58 803	
(varav utanför NP/NR)	(126)	(3 037)	

Tabell 2. Skyddad natur i Stockholms län år 2010. (Källa: Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen)
 *Naturminnena är ofta mycket små (< 1 ha) och arealen redovisas därför inte här.

Tillsammans utgör de skyddade områdena cirka 7,8 procent av länets yta, vilket motsvarar omkring 130 000 hektar varav huvuddelen utgörs av vatten. Motsvarande siffra för hela Sverige är 6,9 miljoner hektar eller nära 13 procent av Sveriges yta enligt statistik från Statistiska Centralbyrån (rapport MI 41 SM 1101).

Den allra största arealen av den skyddade naturen utgörs av naturresevat. I många fall är värdefulla områden skyddade både som naturresevat och Natura 2000-områden. Nästan hälften av Natura 2000-områdena (110 av 236 områden) och därmed den största delen av arealen ligger helt eller delvis i naturresevat, vilket betyder att det finns stora samordningsvinster att göra när åtgärder för att bevara naturvärdena ska utföras.

De flesta av de skyddade naturområdena i länet förvaltas av Länsstyrelsen, men Skogsstyrelsen, kommuner och stiftelser är också mycket viktiga aktörer i arbetet med områdesförvaltningen.

Även om Stockholms län har många skyddade områden så återstår mycket arbete innan den biologiska mångfalden kan sägas vara säkrad. Detsamma gäller arbetet med att säkra tillgången till mark för friluftsliv, rekreation och naturupplevelser, särskilt i anslutning till tätorter och i skärgården. De sammanhängande, tätortsnära naturområden som sträcker sig från landsbygden in i Storstockholm och som utgör de så kallade gröna kilarna gör att värdefull natur finns tillgänglig även inne i tätbebyggda områden. Men fortsatt skydd av värdefulla naturskogar, skärgården, marina miljöer och våtmarker är ändå mycket angeläget för att nå målen för den hållbara samhällsutvecklingen.

Det är också viktigt att sätta arbetet med skyddade naturområden i relation till resten av landskapet. Många skyddade områden är utsatta för ett stort förändringstryck genom den snabba samhällsutvecklingen, speciellt i en expansiv region som Stockholm. Landskapsperspektivet kan bidra till att skyddade områden och andra strukturer i landskapet, som exempelvis de gröna kilarna, länkas samman och på så vis stärker varandras värden och funktioner. Skyddade naturområden kan därmed inte ses som isolerade från det omgivande landskapet.

Utmaningar och utvecklingsområden i Stockholmsregionen

Stockholms län har unika förutsättningar som en av Europas mest attraktiva och framgångsrika regioner. I denna starka tillväxtregion skapas en tredjedel av Sveriges ekonomiska tillväxt. Länet har med sina 26 kommuner Sveriges största befolkningsmängd. Här bor drygt två miljoner invånare, eller en femtedel av Sveriges befolkning, fördelat på 1,5 procent av landets yta. Närheten till vatten, grönska nära bebyggelsen och en vacker skärgård bidrar till livskvaliteten för både länsinvånare och besökare.

Befolkningen har ökat kraftigt på kort tid och fortsätter att öka. Detta ställer stora krav på att länets resurser förvaltas och utvecklas väl långsiktigt. De frågor som identifierats som särskilt angelägna för Stockholmsregionen att utveckla och förbättra för att länet ska fortsätta att fungera som en tillväxtmotor är bostäder, infrastruktur, klimat och energi, innovationskraft, samt arbetsmarknad och kompetensförsörjning (*Stockholm – full fart framåt* 2011, samt *RUFS 2010*). Länsstyrelsen arbetar för att underlätta utvecklingen inom dessa områden samtidigt som värdefulla kvaliteter såsom natur- och kultur-miljöer bevaras för att regionen ska behålla sin attraktivitet och identitet. Ett särskilt angeläget område att värna om är de sammanhängande, tätortsnära naturområden som utgör de så kallade **gröna kilarna**. De erbjuder många länsinvånare tillgång till natur nära boendet men också till större, relativt orörda strövområden. Kilarna är viktiga för den biologiska mångfalden och det rörliga friluftslivet men är även betydelsefulla genom de ekosystemtjänster de tillhandahåller. Därför är det angeläget att slå vakt om dessa när Storstockholm expanderar i takt med den växande befolkningens behov av bostäder och arbetsplatser.

Till de gröna kilarna ansluter de så kallade **blå kilarna** i form av vattenområden. Vatten och närhet till vatten är av stor betydelse för den biologiska mångfalden såväl som för friluftsliv och folkhälsa. Många sjöar och vattendrag i länet är starkt negativt påverkade av mänskliga aktiviteter och det är angeläget att skydda dem. Men det är också viktigt att sprida information om deras naturvärden eftersom det kan vara svårt att uppfatta värdena då en stor del ligger under vattenytan och därför inte syns.

Storstadslänen Stockholm, Västra Götaland och Skåne län fick 2002 ett regeringsuppdrag för att ta fram ett program för arbetet med **tätortsnära natur**. Uppdraget resulterade i programmet *Aldrig långt till naturen - Skydd av tätortsnära natur i Stockholmsregionen* (rapport 2003:20).

Stockholms län är en av Europas mest framgångsrika regioner

- Svarar för 63 procent av Sveriges totala befolkningsökning
- Står för 30 procent av landets BNP
- Har 30 procent av Sveriges nyföretagande
- Har Sveriges högsta sysselsättningsgrad
- Är den mest kunskapsintensiva regionen utanför USA
- Har 19 universitet och högskolor

Ur "*Stockholm – full fart framåt*" (2011)

Programmet syftar till att skydda de värdefullaste tätortsnära områdena för att utveckla friluftslivet samt natur- och kulturmiljövärdena och är ett viktigt underlag i Länsstyrelsens och kommunernas naturvårdsarbete.

Kust- och skärgårdsområdet är ett annat område med höga värden som behöver tas i särskilt beaktande. **Skärgården** är ett populärt frilufts- och rekreationsområde och besöksstrycket är tidvis stort. Den mänskliga påverkan är omfattande och riskerna för störningar i skyddsvärda miljöer är hög. Det handlar om bland annat strandnära exploatering och farledserosion, men också om att de hävdade markerna i skärgården växer igen när skärgårdsjordbruken lägger ner.

För att inte riskera ytterligare utarmning av skärgårdens växt- och djurliv är behovet av att värna värdefulla marina områden stort. Länsstyrelsen arbetar därför aktivt med att skydda och förvalta skärgården och den känsliga undervattensmiljön. Programmen *Skyddsvärda grundområden i Svealands skärgårdar* (rapport 2003:05) och *Marin samverkansplan för BSPA Stora Nassa - Svenska Högarna* (rapport 2010:23) har tagits fram som stöd i detta arbete, men även andra planeringsverktyg är under utveckling.

Samtidigt som trycket på naturen i Stockholmsregionen ökar så har Stockholms län fått fler skyddade områden. År 2000 fanns 192 naturreservat i länet och idag, elva år senare, finns det 270 naturreservat (varav 70 kommunala). Det **ökade antalet områden** ställer krav på ökade resurser för bland annat restaureringar för att återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer, utföra löpande skötsel av områdenas naturvärden (t ex slåtter, slyröjning, bränning), samt underhålla byggnader och anordningar för friluftslivet.

Medlen som Naturvårdsverket anvisar för förvaltningen av skyddade naturområden har ökat de senaste åren, men räcker inte till för att täcka behoven. Inte heller tillsammans med andra finansieringskällor är **resurserna** tillräckliga. För att klara situationen måste därför prioriteringar göras. Detta program är en del i det arbetet.

Fältgetanian är en av de arter i som finns med i den svenska listan över hotade arter.

Naturvården står dock inte bara inför utmaningar, det finns också många möjligheter. Undersökningar visar att skyddade områden har stor betydelse för den regionala utvecklingen (*Skyddad natur – en motor för regional och lokal utveckling*, rapport 5504, 2005) genom att skyddet verkar som en garanti för att naturområdena kommer att finnas kvar i framtiden med bibehållen kvalitet. Skyddet är också en **kvalitetsstämpel** för det utbud av naturupplevelser som erbjuds. Detta gör att företagare vågar investera i exempelvis naturturism och annan besöksnäring.

Vid sidan av möjligheterna till sysselsättning och inkomst har tillgången till natur i allmänhet, och kanske skyddade områden i synnerhet, betydelse för en orts **attraktivitet** för boende och företagsetablering. God tillgång till skyddad natur gör regionen fortsatt attraktiv för människor genom möjligheten det innebär att nyttja naturen för hälsa, friluftsliv, barns lek och bra boende. För flera kommuner i regionen är ”närhet till naturen” en viktig marknadsförings- och identitetsskapande faktor.

Trender inom naturvårdsområdet 2012-2021

- Antalet skyddade naturområden fortsätter att öka
- Frivilliga avsättningar av värdefulla skogsmiljöer fortsätter att öka
- Vattenmiljöer uppmärksammas mer än idag och värnas i större utsträckning
- Besöksnäringen utvecklas med fler företag inom hållbar turism
- Naturen som destinationsområde ökar inom besöksnäringen
- Samverkan mellan privat och offentlig sektor ökar
- Skyddad natur får större betydelse för lokalt entreprenörskap och landsbygdsutveckling genom ökad delaktighet och samverkan

*Behovet av att värna värdefulla marina områden
i Stockholms skärgård är stort.*

Länsstyrelsens miljöarbete

Länsstyrelsen har en viktig roll när det gäller miljö- och klimatarbetet i länet, vilket bland annat innebär att samordna miljöarbetet, informera och sprida kunskap, arbeta med miljömål och miljöövervakning, samt bevara värdefulla arter och naturmiljöer. Länsstyrelsens arbete med skyddad natur styrs i hög grad av miljö kvalitetsmålen och naturvårdspolitiken.

Detta program behandlar främst Länsstyrelsens arbete med skyddad natur, men det berör också andra verksamhetsområden inom myndighetens uppdrag. Beskrivningen nedan ska inte ses som en fullständig förteckning utan som ett urval av områden vilka är av betydelse för naturvårdsarbetet. Områdena utgår ifrån den organisation som Länsstyrelsen har 2011.

Åtgärdsprogram för hotade arter och livsmiljöer

Att ta fram och genomföra åtgärdsprogram för hotade arter och livsmiljöer är ett långsiktigt arbete för att förbättra läget för hotade arter i Sverige. Naturvårdsverket beslutar vilka arter som får åtgärdsprogram och särskilda medel avsätts varje år för genomförandet av programmen. Hotade arter finns ofta i de värdefulla naturmiljöerna inom skyddade områden. Det är därför angeläget att kunskapsöverföring och samverkan fortsätter mellan förvaltare och de som arbetar med åtgärdsprogram.

Kulturmiljö

Människa och natur har ömsesidigt format varandra och natur- och kulturmiljöer är ofta intimt sammanlänkade. Många gånger finns värdefulla kulturhistoriska miljöer inom de skyddade områdena. De kulturpräglade landskapen är en viktig del av naturvärdena i Stockholmsregionen. Därför bör samverkan mellan förvaltningen och kulturmiljövården öka ytterligare för att tillvarata både natur- och kulturmiljövärden på bästa sätt och undvika att känsliga värden riskerar att påverkas negativt.

Länsstyrelsens vision för miljöarbetet i Stockholms län

Länets rika djur- och växtliv ska bevaras, friluftsliv och naturupplevelser gynnas. Det levande kulturlandskapet med kulturmiljöer i huvudstadens omland samt skärgården ska vårdas som tillgångar för regionens attraktivitet. Kvalitén på luft och vatten ska förbättras, störningar från trafikbuller ska minska, ekosystemtjänster ska nyttjas för en sund och resurssnål stadsmiljö. Länet ska behålla sin tätposition i klimat- och miljöhänsen och utnyttja denna för miljödriven näringsutveckling samt som ett led i en långsiktigt hållbar utveckling av attraktiv region ekologiskt, ekonomiskt och socialt. Kulturarvets värde för länets utveckling ska tas tillvara.

Ur Verksamhetsplan Länsstyrelsen i Stockholms län 2010-2011

Lantbruk och landsbygdsutveckling

Arbetet med skyddad natur har en nära koppling till en levande landsbygd och skärgård genom det gemensamma syftet att bevara värdefulla natur- och kulturlandskap. Skötseln av naturreservat och andra områden är ofta beroende av att det finns tillgång till betande djur för att naturvärden ska bibehållas. Landsbygdsprogrammet och miljöstöden skulle också kunna nyttjas bättre i naturskyddade områdena med annan markägare eller förvaltare än Länsstyrelsen. Här finns stor potential för ökad samverkan.

Planfrågor

Länsstyrelsens arbete med samhällsplanering ska bidra till att skapa goda och trygga levnadsförhållanden och en långsiktigt hållbar livsmiljö för länets invånare och besökare. För att regionen ska fortsätta vara attraktiv är det viktigt att möjligheterna till närhet till naturen, friluftsliv och naturupplevelser får finnas kvar. Där fyller de skyddade naturområdena en viktig funktion. Samverkan utvecklas kontinuerligt.

Tillväxt

Länsstyrelsen arbetar för att utveckla regionen genom att skapa tillväxt som är bra för ekonomin, människorna och miljön. Insatserna ska bidra till god utveckling, både idag och på längre sikt. Inom tillväxt ryms frågor som näringsliv, infrastruktur, jämställdhet och integration. Här kan skyddade naturområden fylla en funktion som en arena för exempelvis naturturism, ekologiskt småföretagande eller integration. Det är också viktigt att infrastrukturen för att ta sig ut i naturen fungerar och att naturvårdens kunskaps- och kompetensförsörjningsbehov i framtiden säkras.

Social utveckling

Med social utveckling avses Länsstyrelsens arbete med att främja människors hälsa, sociala trygghet, jämlika levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet. Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö. Även här kan tydligare samarbeten utvecklas genom exempelvis samverkan kring hälsa, integration och barns möjligheter till naturupplevelser.

*Död ved som får ligga orört bildar livsmiljö
för en rik biologisk mångald.*

Samverkan med andra aktörer

Vid sidan av Länsstyrelsens naturvårdsarbete bidrar en rad andra aktörer i hög grad till skötseln av skyddad natur. Dessa aktörers kunskap och erfarenhet samt goda kännedom om områdes värden, förutsättningar och historia är mycket värdefull i skötselarbetet. De bidrar också ofta ekonomiskt till områdesförvaltningen. Deras arbete är mycket betydelsefullt för att värdena i de skyddade områdena ska bestå. Bland de viktigare samarbetsparterna inom förvaltningen av skyddad natur i Stockholms län kan nämnas Skogsstyrelsen, kommunerna, Skärgårdsstiftelsen och Stiftelsen Tyrestaskogen.

En bra dialog är nödvändig för ett framgångsrikt arbete mot gemensamma mål för länets skyddade natur. Det handlar inte bara om samverkan mellan naturvårdsförvaltare utan också om boende, jägare, entreprenörer, föreningar med flera. Det är viktigt för Länsstyrelsen att ta tillvara det stora lokala kunnandet som finns runt om i länet, skapa förankring och i slutändan också kostnadseffektiva lösningar för förvaltningen av våra skyddade naturområden.

Det är Länsstyrelsens ambition och vilja att förvaltningen och nyttjandet av naturreservat och annan skyddad natur ska ta tillvara möjligheten till landsbygdsutveckling när så är möjligt och att företagande och sysselsättning inom turism och rekreation ska främjas på ett sådant sätt att områdenas värden inte hotas. Arbetet ska ske i dialog och samråd med markägare, brukare, ideella organisationer, entreprenörer och andra berörda sakägare. Det är också viktigt att de skyddade områdena blir tillgängliga och attraktiva för besökare genom att hinder för olika gruppers möjlighet att ta del av områdena identifieras och att hindren i förlängningen undanröjs.

God samverkan är nödvändig för att vi ska klara uppdraget om bevarande och hållbart nyttjande av naturen. Vi hoppas att detta program för att utveckla arbetet med förvaltningen kan vara en utgångspunkt för en fruktbar dialog mellan Länsstyrelsen och våra samarbetspartners i skötseln av länets skyddade naturområden.

Utgångspunkten för arbetet med skyddad natur är att förvaltningen ska vara väl fungerande, effektiv och ändamålsenlig. Samverkan och lokal delaktighet är viktiga byggstenar.

Förvaltning och nyttjande av skyddade naturområden

Roller och ansvar inom förvaltningen av skyddad natur

Skydd och förvaltning av värdefulla naturområden berör många aktörer. Arbetet styrs ytterst av regering och riksdag, vilka fastställer lagstiftningen och den övergripande inriktningen för naturvårdspolitiken. Naturvårdsverket har det centrala ansvaret för att utveckla och förbättra strategier och metoder för naturskydd, granska och utvärdera resultaten samt att återsamla till regeringen. Naturvårdsverket fördelar också medel för arbetet med bildande och förvaltning av skyddade naturområden.

När det gäller instiftande av nya skyddade områden och förvaltning av befintliga områden så arbetar flera myndigheter med detta. En av dessa är Skogsstyrelsen som bland annat arbetar med skyddsformerna naturvårdsavtal och biotopskydd. Naturvårdsavtal är en relativt ny skyddsform som innebär att tidsbegränsade, civilrättsliga avtal om skydd av vissa områden tecknas mellan myndigheter och markägare.

Länsstyrelsen är den myndighet som oftast bildar nya skyddade områden på regional nivå, ansvarar för att föreskrifter och skötselplaner tas fram för det enskilda objektet och fattar de formella besluten. Länsstyrelsen beslutar också om dispenser för åtgärder inom det skyddade området och utövar tillsyn över att reservatsföreskrifterna och andra bestämmelser följs.

Även kommunerna har möjlighet att instifta, förvalta och ge dispenser för åtgärder i kommunal skyddad natur. I Stockholms län har kommunerna kommit långt i arbetet med att skydda värdefull natur för framtida generationer genom att bilda kommunala naturreservat. Dessa områden är av särskilt stor betydelse i tätortsnära områden.

Regering och riksdag	<i>Lagstiftning, inriktning för naturvårdspolitiken och anslag av statliga medel. Beslutar om inrättande av nationalparker och Natura 2000.</i>
Naturvårdsverket	<i>Vägleder och samordnar arbetet med skyddad natur, finansierar förvaltningen genom miljöanslagen.</i>
Skogsstyrelsen	<i>Bildar och förvaltar skyddade områden, till ex biotopskydd och naturvårdsavtal</i>
Länsstyrelsen	<i>Bildar och förvaltar skyddade områden, t ex naturreservat och Natura 2000-områden</i>
Kommunerna	<i>Bildar och förvaltar skyddade områden, t ex naturreservat</i>
Utförare av skötselåtgärder	<i>Utförare av den praktiska skötseln av skyddade områden är vanligen markägare, kommuner, enskilda företag/ entreprenörer, arrendatorer, stiftelser och föreningar</i>

Tabell 3. Översikt över olika aktörers roller inom skydd och förvaltning av naturområden

Av de omkring 270 naturreservat som finns i länet idag är runt 200 beslutade av Länsstyrelsen (staten) och resten av kommunerna. Länsstyrelsen förvaltar eller är ekonomiskt ansvarig för ca 135 av de statliga reservaten. För övriga områden har Länsstyrelsen överlåtit förvaltningen till annan myndighet, juridisk person eller markägare som har förutsättningar för detta, vilket i Stockholms län oftast innebär Skärgårdsstiftelsen eller en kommun.

Att överlåta förvaltningen betyder att ansvaret för att genomföra de åtgärder som fastställts i skötselplanen vilar på förvaltaren. Det kan vara åtgärder för naturvärden, friluftslivet eller kulturmiljön. Myndighetsuppgifter såsom beviljande av dispenser och tillsyn ligger dock kvar hos Länsstyrelsen (statliga skyddade områden) respektive hos kommunen (kommunala reservat).

Länsstyrelsens arbete med förvaltning och genomförande av skötselåtgärder i skyddade områden är inte någon egentlig myndighetsuppgift. Länsstyrelsens förvaltare måste precis som alla andra följa regelverket och exempelvis ansöka om dispens för åtgärder när så krävs. För att undvika eventuella jävsituationer är det viktigt att skilja på vad som är myndighetsuppgifter och inte så att de olika rollerna kan hållas isär inom myndigheten.

När det kommer till åtgärder ute i naturreservat och andra områden så leder och administrerar Länsstyrelsens egen förvaltningspersonal ofta skötseln, medan någon annan utför det praktiska fältarbetet på Länsstyrelsens uppdrag. Länsstyrelsen anlitar således ofta andra utförare genom upphandling av den praktiska skötseln. Utförare är vanligen markägare, kommuner, enskilda företag/entreprenörer, arrendatorer, stiftelser, eller föreningar.

Resurser för att förvalta skyddade naturområden

Statens ambitioner för bevarande av biologisk mångfald har ökat kraftigt sedan 2001 och naturvärden har fått ökade resurser. En kraftansträngning har gjorts för att skydda områden med en akut hotbild och säkerställa att värdefull natur bevaras för framtiden. Men att inrätta skyddade områden ställer också stora krav på att de förvaltas på ett bra sätt så att värden inte går förlorade. Regeringen har klargjort att skyddade naturområden ska skötas med en hög ambitionsnivå och skriver i *Hållbart skydd av naturområden* (prop. 2008/09:214, s.111) att en fullgod skötsel är en viktig åtgärd för att skapa legitimitet åt det samlade naturvårdsarbetet.

I Stockholms län är mer än 130 000 hektar eller omkring 900 områden skyddade. Att sköta alla dessa stora och små områden till gagn för såväl människor som den biologiska mångfalden är en väldig uppgift. Även om de flesta tillkommande områden är skogar, våtmarker och akvatiska miljöer med relativt små behov av skötsel, så finns det redan idag ett uppdämt behov av restaureringar av naturmiljöer. Därtill kommer åtgärder för friluftsliv och tillgänglighet.

Kostnaderna för att sköta områdena och deras värden står förvaltaren normalt för. I Stockholms län bekostar därför Skogsstyrelsen, kommunerna och Skärgårdsstiftelsen en stor del av åtgärderna i den skyddade natur de är huvudmän för. Länsstyrelsen bekostar förvaltningen i huvuddelen av övriga områden och får varje år bidrag av Naturvårdsverket enligt en särskild schablon för förvaltningen. Schablonen innebär att medel för skötselåtgärder fördelas enligt en särskild fördelningsnyckel som bland annat bygger på antalet skyddade områden, naturtyper, folkmängd, antal fritidsresor i länet m.m.

Utöver bidraget via schablonen kan Länsstyrelsen ansöka om extra bidrag från Naturvårdsverket för att genomföra särskilt kostsamma naturvårdande åtgärder (till exempel restaureringar) eller investeringar i byggnader och anordningar i de skyddade områdena.

Länsstyrelsen i Stockholms län har under åren 2007–2011 fått mellan elva och tolv miljoner kronor årligen av Naturvårdsverket via schablonutdelningen för förvaltningen. Utöver dessa bidrag får Länsstyrelsen också in omkring 300 000 kronor per år för arrenden, virkesintäkter, jakträttsupplåtelser etc. inom de skyddade områdena.

Av redovisningen som Länsstyrelsen lämnar till Naturvårdsverket varje år över hur beviljade medel från schablonen har använts framgår att den största enskilda utgiftsposten (cirka 35 %) är skötsel av markslag, varav ängs- och betesmarker kostar mest. Åtgärder för friluftsliv och tillgänglighet, åtgärder för information, samt byggnader och anläggningar belastar i genomsnitt budgeten med cirka 20 procent vardera. Att förvaltning av naturvärden står för den största andelen av budgeten stämmer väl överens med syftet om att bevara naturvärdena i de skyddade områdena.

Stockholms län	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Antal statliga reservat</i>	186	185	192	194	195
<i>Bidrag från schablon (kr)</i>	11 600 000	12 000 000	12 010 000	11 780 000	11 280 000
<i>Kronor per område</i>	62 366	64 865	62 552	60 722	57 846

Tabell 4. Tabellen visar antalet statliga naturreservat i Stockholms län och bidraget från Naturvårdsverkets schablonmodell för skötsel av skyddad natur under perioden 2007-2011. Siffran för reservaten är antalet vid föregående års slut, d v s för 2011 är det antalet per den 31 december 2010.

Figur 2. Antal statliga skyddade naturområden (staplar) i Stockholms län har ökat de sista fem åren. Bidragen för förvaltningen av de skyddade områden (röd linje) har varierat mellan åren.

Vad är förvaltning?

Ett skyddat område ska skötas för att dess natur- och kulturmiljövärden ska bevaras, men också för att tillgängliggöra området för besökare. I skötselplanen för det skyddade området finns en beskrivning av området samt en redovisning av vad som ska utföras för att tillgodose syftet med områdesskyddet.

Förvaltningen omfattar normalt insatser för naturvärden, kulturmiljövärden och friluftslivet. Det innebär dels löpande skötselåtgärder för att upprätthålla värdena, dels restaureringar för att återställa eller nyskapa höga naturvärden. Skötseln innebär också att området ska göras tillgängligt för besökare. Dessutom tillkommer arbetet med fastighetsförvaltningens nyttjanderättsavtal, samt drift och underhåll av byggnader.

Exempel på skötselåtgärder kan vara slåtter, bete eller röjningar, men också att bestå i att anlägga och sköta stigar, parkeringsplatser och sopmajor för friluftslivet. Vissa naturmiljöer såsom myrar eller gammelskogar kräver ofta ingen eller endast mycket lite skötsel. I kulturlandskapet måste däremot betesmarker, slåtterängar och strandängar skötas regelbundet för att natur- och kulturmiljövärdena ska bestå.

Förvaltarens arbetsuppgifter är mycket varierande och omfattar allt från myndighetsuppgifter, planering, projektledning, kontakter med markägare och brukare, till anskaffning av skötseltjänster, kontroll av utförande, uppföljning och rapportering. Några av förvaltarens många uppgifter gestaltas i figuren nedan.

Figur 3. Exempel på några av de många frågor som ingår i förvaltarens uppgifter.

Fastighetsförvaltningen utgör en viktig del av arbetet med skyddade naturområden, men skiljs ofta från Länsstyrelsens roll som naturvårdsförvaltare trots den nära kopplingen mellan de båda förvaltningsuppdragen. Enligt Naturvårdsverkets definition innebär *viss fastighetsförvaltning* att Länsstyrelsen på Naturvårdsverkets uppdrag förvaltar nyttjanderättsupplåtelse (jakträttsupplåtelse m.m.) samt ansvarar för drift och underhåll av byggnader och anläggningar m.m. i de statliga skyddade naturområdena. Länsstyrelsens arbetsuppgifter omfattar ekonomisk förvaltning, juridisk förvaltning och teknisk förvaltning. (Se definitioner i kapitel 6).

En annan angelägen del av Länsstyrelsens arbete med förvaltningen av skyddade naturområden är naturbevakningen. En naturbevakare är vanligen fältpersonal som utövar förvaltning, tillsyn av reservatsföreskrifterna, jakt- och fiskebevakning, anläggning och underhåll av friluftsanläggningar, naturvårdsskötsel m.m. i ett eller flera skyddade naturområden. Många naturbevakare är förordnade till naturvårdsvakt, jakttillsynsman och fisketillsynsman. Naturbevakningen är avgörande för att många av uppgifterna i utförarledet av förvaltningen ska bli av.

Vad innebär nyttjande?

Modern naturvård handlar både om att skydda värdefulla områden och arter och att samtidigt möta människans behov av att nyttja naturen. I förvaltningen är det därför viktigt att se till helheten för biologisk mångfald, kulturmiljö och friluftsliv så att nyttjandet av skyddade områden kan ske på ett ekonomiskt, miljömässigt och socialt hållbart sätt.

Målet är att naturvården ska ses som en av grunderna för en hållbar utveckling på alla nivåer. För att uppnå detta utgår Länsstyrelsen från Ekosystemansatsen, utnyttjar bästa tillgängliga teknik samt utgår från vetenskapliga bedömningar i planeringen och utförandet av förvaltningen. En sammanhållen förvaltning underlättar ett samlat grepp om ett områdes nyttjande, värdekärnor (skyddsvärda områden) och arter.

Ekosystemansatsen har sitt ursprung inom Konventionen om biologisk mångfald, som har som mål att biologisk mångfald ska bevaras och nyttjas hållbart, samt att nyttan av genetiska resurser ska fördelas på ett rättvist sätt. Ekosystemansatsen är ett verktyg för att målen inom konventionen ska kunna nås.

Ekosystemansatsen

Målet med att använda ekosystemansatsen som arbetsmetod är att hållbart nyttja naturresurser och bevara biologisk mångfald genom en adaptiv, eller kunskapsutvecklande, förvaltning där de ekologiska, sociala och ekonomiska aspekterna beaktas och med utgångspunkt från naturliga gränser i ekosystemen. Målsättningar bestäms och förvaltningen sköts genom delaktighet och sektorsöverskridande samverkan.

Ur *Ekosystemansatsen – en väg mot bevarande och hållbart nyttjande av naturresurser* (Naturvårdsverkets rapport 5782, 2007)

Med nyttjande avses ofta tillgänglighet för friluftsliv och rekreation. Men nyttjande handlar också om de många verksamheter som kan fortgå även i skyddade områden, såsom exempelvis jordbruk, fiske och turism. Regeringen har slagit fast att man vill att tillgängligheten för besökare till skyddad natur ska förbättras och att arbetet ska bidra till målen inom folkhälsopolitiken, funktionshinderpolitiken och integrationspolitiken. Områdena ska också vara tillgängliga för förskolor och skolor samt bidra till turism och landsbygdsutveckling. Regeringen påpekar dock att åtgärderna i första hand bör genomföras i områden med goda förutsättningar för besökare (prop. 2008/09:214, s. 118).

Skyddade områden erbjuder ofta höga upplevelsevärden och är därför lämpliga att göra tillgängliga för besökare. Men områden kan också vara störningskänsliga eller svåra att nå och besöksanpassningar bör då inte prioriteras. För att tydliggöra vilka områden som kan vara särskilt lämpliga för besökare kan förvaltningen arbeta med att dela in naturreservaten i så kallade besöksklasser som beskriver vilket besöksstryck som området ska tåla och vilka anordningar som ska finnas på platsen för att underlätta för besökarna.

En annan metod är zoner, där ett enskilt naturreservat delas in i olika mindre områden (zoner) beroende på hur ”orörd” naturen är. För respektive zon anges vad som är tillåtet, vilka aktiviteter som är lämpliga, hur den fysiska miljön ska se ut samt vad det är sannolikt att en besökare ska kunna uppleva där. Zoner används normalt endast i större sammanhängande naturområden.

För att underlätta människors vistelse i naturen och minimera negativ miljöpåverkan är friluftsanordningar ett betydelsefullt verktyg i förvaltningen. Med hjälp av anordningar såsom spänger, bänkar eller gömslen kan besökarens naturupplevelse förstärkas, känsliga områden skyddas och naturen göras mer tillgänglig. Men det kan också handla om att synliggöra värden som annars kan vara svåra för besökaren att uppfatta på egen hand, såsom anläggande av snorkelleder för att åskådliggöra och visa upp undervattensmiljöer. Att anlägga och underhålla friluftsanordningar utgör en viktig del av förvaltningens arbete.

Fågelskyddsområden är ett exempel på störningskänsliga områden.

En effektiv förvaltning

En utvärdering av länsstyrelsernas arbete med skötsel av naturskyddade områden som gjordes av Naturvårdsverket 2005 visar att det finns potential för effektivisering av skötseln av skyddade naturområden (*Effektiv skötsel av skyddade områden*, rapport 5505, 2005). Utvärderingens fokus var länsstyrelsernas arbete med planering, styrning, medelsanvändning och rapportering i skötselarbetet. Naturvårdsverket hoppades med rapporten att bidra till att öka förståelsen för de villkor som skötselarbetet på länsstyrelserna utförs under samtidigt som man ville peka ut olika utvecklingsområden för förvaltningen.

Kostnadseffektiv skötsel

Grundläggande förutsättningar för att kostnadseffektiva lösningar ska eftersträvas och väljas är bland annat att förvaltaren har kunskaper om:

- Målet/målen för skötseln.
- Olika skötselmetoder och deras relativa fördelar och nackdelar.
- Kostnader för olika insatser (till exempel slåtter eller röjning per hektar).
- Utförare/leverantörer av naturvårdstjänster (dvs. om marknaden).

Andra viktiga faktorer är att:

- En rimlig balans råder mellan förvaltningspersonal och andra resurser för skötsel så att tid finns till att planera, upphandla och följa upp skötseln.
- Uppgifter om effekterna av åtgärderna inom skötseln och deras kostnader efterfrågas.
- Vinsterna med en regelstyrd upphandling står i rimlig proportion till de administrativa kostnaderna för att genomföra upphandlingen.

Ur *Effektiv skötsel av skyddade områden*, Naturvårdsverkets rapport 5505 (2005)

Några förslag på utvecklingsområden för en effektivare förvaltning:

- Tydlig ansvarsfördelning, styrning och återrapportering vid delegering av förvaltning till andra aktörer.
- Återrapportering, uppföljning och utvärdering av skötselarbetets resultat och dess effekter på naturvärden, bevarandestatus och tillgänglighet förbättras.
- Styrning sker bäst genom uppföljning och kunskapsutveckling, vilket omfattar bland annat att inhämta kunskap från forskarvärlden och öka kunskaps- och erfarenhetsutbyte.
- Begränsade personella och ekonomiska resurser behöver utnyttjas bättre, t ex genom ökad förmåga att tillgodogöra sig alternativ finansiering (EU-medel m.m.) och fördjupa samarbetet mellan länsstyrelser.
- Metodutveckling och kunskapsinhämtning behöver utvecklas genom bland annat spridande av goda exempel, dokumentation av skötselåtgärder samt uppföljning av skötselplaner.

Länsstyrelsens ambition är att dra nytta av slutsatserna från rapporten om effektiv skötsel och har därför tagit med en del av de föreslagna åtgärderna i programmets handlingsplan. Det handlar bland annat om att förvaltningen behöver bli bättre på uppföljning, att hitta och använda alternativ finansiering samt att utveckla metoder och kunskapsöverföring. Länsstyrelsens avsikt är att på så vis skapa bättre förutsättningar för att uppnå förvaltningens långsiktiga mål.

**PRIORITERINGAR, MÅL OCH
ÅTGÄRDER**

Inriktning och prioriteringar för förvaltningen

Förvaltningen av skyddade naturområden utgör en stor och varierad verksamhet. Att utföra alla uppgifter som ryms inom uppdraget som förvaltare kräver större resurser än vad som finns tillgängliga i dagsläget. Därför måste de befintliga resurserna fördelas genom tydliga prioriteringar mellan olika insatser. Mycket av det som beskrivs i detta kapitel och nästa är uppgifter som utförs redan idag, men det är första gången som en tydlig långsiktig strategi för Länsstyrelsens arbete med förvaltningen av skyddad natur i Stockholms län har tagits fram.

Länsstyrelsens avsikt med att beskriva inriktningar och prioriteringar är att de ska fungera som en kompass som hjälper till att peka ut kursen för förvaltningen under den närmsta 10-årsperioden. Inriktningens huvuddrag finns i beskrivningen av utgångspunkter, vägledande principer och prioriteringar här nedan. Inriktningen konkretiseras sedan ytterligare i mål och åtgärder i handlingsplanen i nästa kapitel. Åtgärderna täcker i första hand de inledande fem åren av perioden. En översyn planeras efter halva programperioden.

Utgångspunkter och avgränsningar

Utgångspunkten för arbetet med skyddade naturområden är att förvaltningen ska vara väl fungerande, effektiv och ändamålsenlig. Det kräver att ständiga avvägningar görs mellan vad som behöver utföras för att nå målen för naturvårdspolitiken och målen i våra styrdokument *och* vad som är realistiskt att utföra med de resurser och förutsättningar vi har. Vi måste göra prioriteringar, vilket innebär att vi gör avkall på vissa mål till fördel för andra. Vår strävan är att hitta en god balans där vi får ut så mycket naturvårdsnytta som möjligt med de resurser vi har att tillgå.

Den löpande förvaltningen, det vill säga de återkommande åtgärderna för upprätthållande av naturvärden, kulturhistoriska värden och rekreationsvärden, måste fungera om vi ska nå syftet med skyddet. Men det måste också finnas utrymme för genomförande av större insatser av engångskaraktär eller mer sällan förekommande åtgärder som exempelvis våtmarksrestaureringar, investeringar i byggnader, eller punktinsatser såsom genomförande av tillgänglighetsåtgärder för personer med funktionsnedsättning.

Programmet berör i första hand Länsstyrelsens eget arbete med förvaltning av skyddade naturområden. Men det är också tänkt att utgöra vägledning för andra förvaltare av statliga skyddade naturområden i vilka Länsstyrelsen delegerat förvaltningen. Dessa förvaltare samt andra aktörer och intressenter som berörs av programmet har beretts möjlighet att lämna synpunkter under hösten 2011.

Huvuddelen av insatserna avser nationalparker, naturreservat och Natura 2000-områden eftersom de utgör huvuddelen (störst antal och störst yta) av länets skyddade natur samt ofta har mycket höga skyddsvärden. I många fall är värdefulla områden skyddade både

som naturreservat och Natura 2000-område. Nästan hälften av Natura 2000-områdena (110 av 236 områden) ligger helt eller delvis i naturreservat, vilket betyder att det finns stora samordningsvinster att göra när åtgärder ska utföras. Även övriga Natura 2000-områden kräver dock betydande skötselinsatser för att värdena ska upprätthållas.

Förvaltningen av annan skyddad natur som Länsstyrelsen ansvarar för följer också målsättningarna i detta program, men tas inte upp specifikt i handlingsplanen. Vi har även valt att inte behandla tillsyn enligt miljöbalken, prövning av ärenden och dispenser, eller bildande och utvidgningar av nya skyddade områden. Länsstyrelsens interna organisation och rutiner berörs endast ytligt.

Vid urvalet av insatser har vi utgått från att resurserna för förvaltningen kommer att ligga kvar på ungefär samma nivå som 2011. Den absolut största delen av finansieringen kommer även fortsättningsvis att vara i form av bidrag från Naturvårdsverkets anslag för åtgärder för värdefull natur (1:3). Till detta kommer mindre intäkter från fastighetsförvaltningen och miljöstöd genom Landsbygdsprogrammet.

På Länsstyrelsen arbetar 2011 sju personer eller fem årsarbetskrafter (åa) med förvaltningen av skyddade naturområden. Två av dessa (1,5 åa) arbetar i fält med förvaltning av Ängsö nationalpark och en person (0,5 åa) arbetar med viss fastighetsförvaltning. Fyra personer (3 åa) arbetar med olika typer av administrativa uppgifter (planering, anskaffning, arbetsledning etc.). Förändringar i resurser kan komma att påverka genomförandet av detta program.

Programmet är i första hand en vägledning för Länsstyrelsens eget arbete. Men den kan även ge stöd åt andra förvaltare av statliga skyddade naturområden i vilka Länsstyrelsen delegerat förvaltningen.

Vägledande principer för arbetet med skyddade naturområden

För att tydliggöra Länsstyrelsens målsättningar för förvaltningen av skyddade naturområden har vi tagit fram tio vägledande principer. Utgångspunkten vid framtagandet har varit att säkerställa att de skyddade områdenas värden bibehålls eller ökar samtidigt som hänsyn tas till resurser och andra förutsättningar. Principerna har ingen inbördes rangordning.

Våra vägledande principer är

- Naturvärden ska bevaras eller utvecklas i enlighet med beslut, skötselplaner, bevarandeplaner och andra styrdokument samt med hänsyn till ny kunskap. Åtgärder för att hindra förlust av naturvärden är normalt prioriterade före åtgärder för besökare.
- De skyddade områdena ska där så är möjligt och lämpligt göras tillgängliga och attraktiva för besökare. Aspekter som folkhälsa, tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning, barnperspektivet, jämställdhet, integration, utbildning och pedagogisk verksamhet ska beaktas.
- Kulturmiljövärden ska tas tillvara och utvecklas.
- Verksamheten ska bidra till en levande landsbygd genom att underlätta för turism, landsbygdsutveckling och lokalt näringsliv.
- Skötseln ska ske i samverkan med markägare, brukare och andra berörda aktörer när så är möjligt.
- Skötselåtgärder och områdenas värden ska följas upp och utvärderas med syfte att utveckla och förbättra verksamheten. Kunskapen om de skyddade områdena ska öka genom dokumentation.
- Kompetensen hos förvaltningen ska vara hög och kunskaps- och erfarenhetsutbyte ska regelbundet ske med forskare, andra naturvårdsförvaltare, markägare med flera.
- Verksamheten ska bedrivas med höga miljökrav på varor och tjänster.
- Förvaltningen ska ske på ett kostnads- och tidseffektivt sätt.
- Myndighetsutövning och skötselverksamhet ska hållas åtskilda vad gäller prövning av ärenden samt tillsynsärenden.

Prioriteringar under perioden 2012–2021

Förvaltningens huvuduppgift är att verkställa skötseln i enlighet med skötselplanerna för de skyddade naturområdena. Men det finns också andra verksamheter inom förvaltningens uppdrag som kräver insatser för att värden inte ska gå förlorade eller där det av andra skäl finns ett eftersatt behov av åtgärder. Som myndighet har Länsstyrelsen också i uppdrag att möta medborgarnas behov av att nyttja naturen. Länsstyrelsen eftersträvar att tillgodose behoven på bästa sätt inom ramen för tillgängliga resurser, vilket innebär att prioriteringar måste göras.

De prioriterade verksamheterna 2012–2021 är:

- Särskilt skötselintensiva objekt med höga naturvärden och eftersatt skötsel
- Områden där utebliven skötsel av nyckelelement hotar höga naturvärden
- Basinformation
- Tillgänglighet
- Fastighetsförvaltning
- Uppföljning och dokumentation

Även om prioriteringar har gjorts så betyder inte detta att förvaltningen endast ägnar sig åt insatser inom de verksamheter som nämns nedan. Det betyder inte heller att yttre händelser och omvärldsfaktorer inte kommer att påverka hur förvaltningen utformas och genomförs. Därför är det viktigt att de som ska använda sig av detta program i sitt arbete ser prioriteringarna i relation till förvaltningens uppdrag i sin helhet såväl som i relation till behoven i det specifika naturområde där åtgärderna ska utföras.

De verksamheter i behov av särskilda insatser som pekats ut för programperioden 2012–2021 är utvalda utifrån var det finns brister i förvaltningen idag och där vi tror att nyttan av insatser är speciellt stor. Syftet med detta angreppssätt är att förbättra förvaltningen genom att göra tidsbegränsade riktade insatser inom några prioriterade verksamheter. Länsstyrelsen bedömer att det är ett bra sätt att kraftsamla och genomföra större åtgärds paket, vilket i sin tur kan leda till positiva effekter för andra verksamheter samt skapa utrymme för andra insatser. De prioriterade verksamheterna har också fått extra utrymme i handlingsplanens mål och åtgärder.

- Särskilt skötselintensiva objekt med höga naturvärden och eftersatt skötsel
Dessa utgörs av ett 30-tal områden som är speciellt resurskrävande. De utgörs ofta av starkt hävdberoende områden i odlingslandskapet och ädellövskogar som kräver omfattande och/eller ständigt återkommande skötselinsatser. Skötseln kan ske i form av restaureringar eller löpande åtgärder. Det finns stora behov av bland annat gallringar i hagmarker, avverkningar och röjningar, slätter och återinförande av betesdrift.

- **Områden där utebliven skötsel av nyckelelement hotar höga naturvärden**
I många områden finns miljöer som kräver insatser för att nyckelelement inte ska försvinna. Det handlar exempelvis om skogsmiljöer som kräver åtgärder för att underlätta föryngring, eller om vattenmiljöer där igenväxning hotar fiskbestånd. Det kan också vara värdefulla ekar, som måste skötas för att värden inte ska gå förlorade.
- **Fastighetsförvaltning**
Fastighetsförvaltningen omfattar allt från nyttjanderättsupplåtelser (arrenden, hyra, jakt, fiske etc.) till ansvar för drift och underhåll av byggnader och anläggningar i de skyddade naturområdena. Denna verksamhet har varit kraftigt eftersatt i flera år och en samlad överblick har saknats. Det finns stora behov av att dels se över och hantera nyttjanderättsupplåtelseerna, dels att komma ikapp med drift, underhåll och investeringar i byggnader och anordningar. Sedan halvårsskiftet 2010 har Länsstyrelsen avsatt en halv årsarbetskraft särskilt för dessa behov.
- **Basinformation**
Basinformation ett viktigt förvaltnings- och planeringsverktyg. Dels hjälper basinformation oss att skydda naturen genom att tydliggöra det skyddade områdets gränser, vilka föreskrifter som gäller och vilka värden som finns där. Dels tillgängliggör vi området för allmänheten före, under och efter besöket genom information i form av vägvisning, gränsmarkeringar, skyltar, foldrar och webben. Det finns stora behov av förstärkning på området basinformation både i befintliga skyddade områden och i bildandet av nya.
- **Tillgänglighet**
Tillgänglighet handlar om att besökare ska kunna ta sig ut till skyddade områden, nyttja anordningar på platsen och kunna tillgodogöra sig information. Naturen ska vara tillgänglig för så många som möjligt. En del områden är svåra att nå eller har känsliga naturmiljöer och är därför mindre lämpade för besökare, andra områden har bättre förutsättningar. Inom tillgänglighetsområdet finns mycket kvar att göra, både för grupper med särskilda behov såsom barn, personer med funktionsnedsättning eller naturovana besökare, men också för att stärka besöksnäringen genom turism.
- **Uppföljning och dokumentation**
Uppföljning och dokumentation är nödvändig för att få överblick och effektivisera naturvårdsarbetet. Det hjälper oss att identifiera och åtgärda eventuella brister i förvaltningen, men också att prioritera rätt insatser. I takt med att antalet skyddade områden ökar ställs högre krav på bra uppföljningssystem. Stora resursbesparande vinster kan göras genom att digitalisera, sammanställa och tillgängliggöra de underlag som behövs för att göra rätt bedömningar i förvaltningen av skyddade naturområden. Skötsel-DOS, Natura 2000-uppföljningen och miljöövervakningen är bra verktyg.

Handlingsplan

I handlingsplanen preciseras inriktningar och prioriteringar för förvaltningen ytterligare i form av konkreta mål och åtgärder. För att handlingsplanen ska vara relevant för hela programperioden 2012–2021 täcker huvuddelen av åtgärderna endast de inledande fem åren av perioden. Länsstyrelsens avsikt är att se över och revidera handlingsplanen efter halva programperioden.

Länsstyrelsens handlingsplan följer den övergripande strukturen i Naturvårdsverkets program *Värna Vårda Visa – Ett program för att bättre förvalta och använda naturskyddade områden 2005-2015* (rapport 6462, 2011). Genom att göra denna koppling underlättas jämförelser mellan Värna Vårda Visa-programmet för Stockholms län och det nationella programmet.

Länsstyrelsens prioriteringar för programperioden återspeglas genom att dessa verksamheter har fått större utrymme i vår handlingsplan än i Naturvårdsverkets program. De ingående kapitlen har också fått delvis nya namn jämfört med det nationella Värna Vårda Visa-programmet för att bättre passa det innehåll vi fyllt dem med. En del av insatserna i det nationella programmet passar inte heller förhållandena i vårt län och har därför modifierats eller strukits helt.

Varje avsnitt i handlingsplanen inleds med en vision som beskriver våra långsiktiga ändamål med förvaltningen av länets skyddade naturområden. Visionen följs av ett antal mål och åtgärder som vi bedömer behövs för att nå visionen. Många mål och åtgärder har en tidpunkt då de ska vara slutförda, men en del insatser av insatserna kommer att ske löpande. Länsstyrelsen kommer fortlöpande att följa upp insatserna inom ramen för sin verksamhetsplanering. Mål och åtgärder numreras löpande.

Lokal delaktighet och samverkan i regionen

Långsiktig vision

De skyddade naturområden är en resurs för regionen. Boende och verksamma i anslutning till skyddade områden upplever att områdena är en resurs för bygden som bidrar till att öka livskvaliteten, skapar arbetstillfällen samt gynnar en levande landsbygd. Aktiva lantbrukare med djurbesättningar spelar en fortsatt viktig roll för naturvårdsarbetet och kulturmiljövården i odlingslandskapet. Lokal kunskap, traditioner, intressen och engagemang tas tillvara i förvaltningen och åtgärder som planeras och utförs är förankrade lokalt. De lokala relationerna är goda och lokala entreprenörer anlitas för åtgärder inom förvaltningen.

MÅL 1

Samverkan sker med markägare, kommuner, brukare, närboende och andra intressenter i naturvårdsarbetet, både lokalt och regionalt.

Åtgärder

1. Den regionala samrådsgruppen för naturvård nyttjas som en resurs för förankring av naturvården i länet. Länsstyrelsen sammankallar samrådsgruppen minst två gånger årligen samt vid behov.
2. En policy för jakt och jakträttsupplåtelser i skyddade naturområden tas fram senast 2013 i samråd med markägare, jägare och andra aktörer.
3. Kontakt med kommuner sker löpande i skötselverksamheten. Förvaltningen deltar i Länsstyrelsens årliga kommunekologkonferens.
4. Besökare i skyddade naturområden ska ha möjlighet att lämna synpunkter och rapportera felaktigheter via webben och SMS senast 2016.

MÅL 2

Större åtgärder som planeras och genomförs i skyddade naturområden är väl förankrade lokalt. I särskilt skötselkrävande eller besöksintensiva områden respektive områden med många intressenter finns lokala samrådsgrupper senast 2015.

Åtgärder

5. Arbetet i samrådsgrupperna i Tullgarn och Angarnssjöängens naturreservat fortsätter. En samrådsgrupp skapas för Bornsjöns naturreservat senast 2015.
6. Skötselråd för nationalparkerna initieras senast 2014.

MÅL 3

De skyddade naturområdena bidrar till landsbygdsutveckling och lokalt näringsliv genom att vara en resurs för lokal turism, besöksnäring och företagande.

Åtgärder

7. Möjligheten att göra inköp lokalt eller lämna uppdrag till lokala aktörer i syfte att stärka den lokala delaktigheten och bidra till att stärka det lokala näringslivet beaktas vid anskaffning.
8. Seminarium om statlig anskaffning (upphandling) anordnas för småföretagare inom naturvårdsyrken eller motsvarande i syfte att öka antalet anbud när Länsstyrelsen upphandlar. Genomförs senast 2012.

MÅL 4

Förvaltarnas kännedom om metoder för att genomföra deltagandeprocesser och arbeta med konfliktförebyggande åtgärder är god.

Åtgärder

9. Alla som arbetar med förvaltning har senast 2013 deltagit i minst en kurs inom Naturvårdsverkets kompetensutvecklingsprogram Dialog för naturvården.

MÅL 5

Samverkan med andra förvaltare av skyddad natur i länet samt med förvaltare i närliggande län i syfte att utbyta kunskap och erfarenheter, samordna insatser samt skapa goda kontakter fungerar väl.

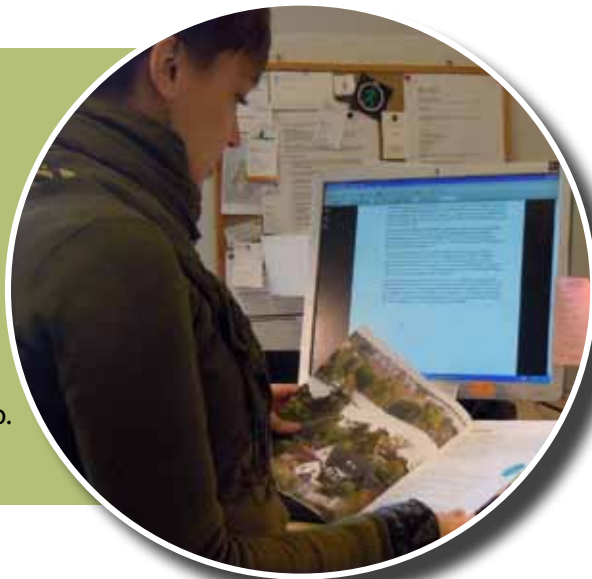
Åtgärder

10. Förvaltningen sker i aktivt samarbete med andra län i Mälardalen, exempelvis genom att delta i årliga träffar med övriga länsstyrelser förvaltare.
11. Länsstyrelsen ordnar minst en träff årligen för naturbevakare i länet. Naturbevakarna bjuds in till relevanta utbildningar som anordnas av Länsstyrelsen.
12. Intern samordning inom Länsstyrelsen av insatser inom eller i anslutning till skyddade naturområden sker fortlöpande.

Styrdokument, administration och resurser

Långsiktig vision

Skötselplaner, bevarandeplaner och andra styrdokument är uppdaterade och ändamålsenliga med tydliga mål och åtgärder. Kunskap om hotade arter, i synnerhet de som omfattas av åtgärdsprogram för hotade arter, tas tillvara i styrdokument och i förvaltningen av skyddade områden. Styrdokumenterna är uppdaterade och åtgärderna i dem genomförs och resultaten av arbetet följs regelbundet upp.

MÅL 6

Alla naturreservat, nationalparker och Natura 2000-områden har så långt möjligt ändamålsenliga skötselplaner eller bevarandeplaner med tydliga mål och åtgärder senast 2021. Åtgärdsprogram för hotade arter beaktas vid översyn av planer.

Åtgärder

13. Alla skötselplaner har bedömts avseende revideringsbehov och en plan för arbetet med revideringarna har upprättats senast 2012.
14. Bristfälliga skötselplaner revideras löpande. Skötselintensiva objekt prioriteras liksom eventuella objekt med konflikter med Natura 2000.
15. Inför bildande av nya naturreservat sker samråd med förvaltare, kulturmiljövården och miljöanalys om utformningen av skötselplaner.

MÅL 7

Det administrativa arbetet med förvaltning av skyddade områden och åtgärdsprogram för hotade arter sker med hjälp av Naturvårdsverkets IT-stöd för planering, genomförande och uppföljning (Skötsel-DOS).

Åtgärder

16. Förberedelser för införandet av Skötsel-DOS ska vara klara och systemet tas i bruk senast 2012.
17. Alla skyddade naturområden finns inlagda i Skötsel-DOS senast 2013. Allt skötselarbete dokumenteras där senast 2013.

MÅL 8

Senast 2013 ska Länsstyrelsen i enlighet med Naturvårdsverkets riktlinjer vara förvaltare av alla objekt där Länsstyrelsen står för huvuddelen av finansieringen.

Åtgärder

18. Länsstyrelsen ska senast 2012 sett över statliga objekt med annan förvaltare.
19. Senast 2013 ska förvaltaren ha ändrats till Länsstyrelsen i de objekt där Länsstyrelsen står för huvuddelen av finansieringen.

MÅL 9

Resurserna till förvaltningen ska räcka till att finansiera de åtgärder som behövs för att senast 2016 nå de bevarandemål som kan nås genom aktiva åtgärder.

Åtgärder

20. Länsstyrelsen söker aktivt alternativa finansieringskällor såsom strukturfonder och regionala medel, samordnar eller deltar i ansökningar om Life+ projekt eller projekt under andra finansiella program senast 2016.
21. Samla kunskap och erfarenheter från Life+ -projektet GRACE (Grazing Restoration of Archipelago and Coastal Environments) som avslutas 2016 och återföra dessa till förvaltningen.
22. En utredning av möjligheterna till alternativ finansiering för restaurering av våtmarker görs senast 2013.
23. Länsstyrelsen uppmuntrar fortlöpande kommuner och andra aktörer att ansöka om LOVA och LONA-bidrag där så är möjligt och lämpligt.

Friluftsliv, turism och friluftsanordningar

Långsiktig vision

Länets skyddade naturområden ses som en resurs för friluftsliv, turism och naturupplevelser. Friluftsliv, naturturism och kulturturism bedrivs på ett hållbart sätt, utan att komma i konflikt med bevarandemålen för områdenas värden och kan i vissa fall även bidra till att målen stärks. Länsinvånarna och turister upplever länets skyddade naturområden som tillgängliga och attraktiva för besökare. Anordningar för friluftslivet underlättar även för grupper med olika behov att ta sig ut. Aspekter som folkhälsa, funktionsnedsättning, barn, jämställdhet och integration beaktas i arbetet.

MÅL 10

Nationalparker, naturreservat och kulturresevat är tillgängliga och attraktiva för besökare med olika behov där så är möjligt och lämpligt senast 2016.

Åtgärder

24. En plan för tillgängliggörandet av nationalparker och naturreservat ska finnas senast 2015.
25. Pilotprojektet inom Ut-o-lek, Länsstyrelsens satsning för barn i skyddad natur, är genomfört i Angarnssjöängens naturreservat och utvärderat senast 2012.
26. Ut-o-lek-projektet är genomfört i fem skyddade naturområden senast 2016.
27. Länsstyrelsens program för tillgänglighet i skyddade naturområden för personer med funktionsnedsättning revideras senast 2013.
28. Länsstyrelsens program för tillgänglighet i skyddade naturområden för personer med funktionsnedsättning är genomfört och information om områdena finns tillgänglig digitalt senast 2016.

MÅL 11

Särskilt besöksintressanta områden är identifierade senast 2013. Alla anläggningar för besökare, såsom vägvisning, parkeringsplatser, ledmarkeringar etc. har en god standard i enlighet med besöksklassningen av områdena senast 2021.

Åtgärder

29. Förteckningen över särskilt besöksintressanta områden uppdateras senast 2013.
30. En plan för hur de särskilt besöksintressanta områdena ska tillgängliggöras och kommuniceras finns senast 2014. Planen ska också vara ett stöd i planeringen av anordningar och tillgänglighet i olika kategorier av besöksintressanta områden.

31. Avtal för löpande underhåll av parkeringar och vägar i skyddade naturområden finns senast 2013.

MÅL 12

Friluftsliv, naturturism och naturupplevelser främjas i länets skyddade naturområden.

Åtgärder

32. Senast 2013 har samverkan för hållbar turism i skyddade naturområden inletts mellan personal inom förvaltningen, tillväxtavdelningen och enheten för lantbruk.
33. Senast 2016 finns en strategi för hållbar turism i skyddade naturområden i Stockholms län.
34. Projektet med geocaching i skyddad natur i länet utvärderas senast 2014.

MÅL 13

Kunskapen om besökarna till länets skyddade naturområden är god senast 2015.

Kunskapen om planering för friluftsliv och skötsel av friluftsanläggningar är god senast 2015.

Åtgärder

35. En plan för genomförandet av besökarundersökningar i länets skyddade naturområden finns senast 2012.
36. Senast 2018 är systemet för insamling av kvalitativa och kvantitativa undersökningsresultat om besökarna fullt utbyggt och data samlas in kontinuerligt.
37. Förvaltarna deltar kurserna som Naturvårdsverket anordnar om planering för friluftsliv och skötsel av friluftsanläggningar senast 2015.

MÅL 14

Alla byggnader och anläggningar är i gott skick och brister åtgärdas löpande. Hel, ren och säker är ledord för anordningarna.

Åtgärder

38. Kontroll av byggnader och anläggningar sker löpande årligen. Anläggningar med höga krav på säkerhet ska besiktigas regelbundet av sakkunnig personal.
39. Renovering av den tillgänglighetsanpassade parstugan på Bullerö i Bullerö naturreservat avslutas senast 2013.
40. En genomgång och upprustning av byggnadsbeståndet inom Bullerö naturreservat genomförs innan nationalparksbildandet, dock senast 2017.
41. Alla anläggningar är inventerade och åtgärdade senast 2021 och därefter löpande.
42. Befintliga äldre torrtoaletter byts successivt ut mot multrumstoalletter eller motsvarande. Samtliga är utbytta senast 2016.
43. Båttömningsstationer finns där så är lämpligt och möjligt senast 2021.

Information och naturvägledning

Långsiktig vision

Informationen om länets skyddade naturområden väcker människors intresse för naturen och vägleder dem ut. Det är lätt för besökaren att hitta till områdena och informationen om dem tillgodoser olika behov, ökar utbytet av vistelsen och medverkar till att höja kunskapen och engagemanget för natur och naturvård. Information och naturvägledning är anpassade till det enskilda områdets förutsättningar och utformade så att besökare med olika behov lätt kan hitta de områden som är besöksvärda för dem. Informationen är lättillgänglig före, under och efter besöket.

MÅL 15

Samtliga skyddade områden är gränsmarkerade i enlighet med Naturvårdsverkets riktlinjer senast 2016.

Åtgärder

44. En särskild upprustning av gränsmarkeringar i befintliga reservat avslutas senast 2015. Gränsmarkeringar och andra markeringar ska därefter kontinuerligt kontrolleras och brister åtgärdas där så behövs.
45. Gränsmarkering av nya objekt sker så långt möjligt inom ett år från bildandet.
46. Samråd sker fortlöpande med Sjöfartsverket och andra berörda aktörer så att marina skyddade områden är tydligt utmärkta på båtsportkort.

MÅL 16

Alla skyddade områden har information med god standard senast 2021. Informationen är anpassad till områdets besöksklass. Information om, till och i det skyddade naturområdet är lättillgänglig.

Åtgärder

47. Alla skyddade naturområden har information med god standard som är anpassad till områdets besöksklass inom ett år efter bildandet. Rutiner för detta finns senast 2014.
48. Planen för åtgärdande av bristande informationsskyltar uppdateras kontinuerligt och 20 naturreservat åtgärdas årligen från 2013.
49. En särskild satsning görs på vägskyltning till skyddade områden och vägvisning inom områdena senast 2014.
50. Informationen på Länsstyrelsens webbplats om skyddade områden, deras värden och vad besökaren kan uppleva där uppdateras löpande.

51. Information om vilka av länets naturområden som är särskilt tillgängliga för grupper med olika behov ska finnas på Länsstyrelsen webbplats, i foldrar etc. senast 2014 och därefter uppdateras löpande.
52. Samarbete med andra aktörer, såsom kommuner, föreningar och stiftelser, för att sprida information om länets skyddade områden sker fortlöpande.
53. Förvaltningen deltar aktivt i Naturvårdsverkets projekt för att förbättra allmänhetens tillgång till digital information om skyddade områden (DINATUR).

MÅL 17

Väl utformade entréer av hög kvalitet finns i särskilt besöksintressanta områden senast 2018.

Åtgärder

54. Ängsö nationalpark och naturreservaten Tullgarn, Angarnssjöängen och Bullerö har entréer med hög kvalitet i enlighet med Naturvårdsverkets riktlinjer senast 2018.
55. Den gemensamma identiteten för Sveriges nationalparker ska vara införd i Ängsö nationalpark senast 2014.

MÅL 18

En strategi för naturinformation och naturvägledning i skyddade områden finns senast 2014. Samverkan sker med Centrum för naturvägledning när så är möjligt och lämpligt. Guidehandledningar ska finnas i särskilt besöksintressanta områden och görs kända genom att annonseras i utvalda media.

Åtgärder

56. Länsstyrelsens informationsmaterial om skyddade naturområden och hur de distribueras ses över senast 2014.
57. Samlingsfoldern Utflyktsguiden uppdateras senast 2015.
58. Information om ovanliga eller hotade arter i de skyddade områden ska finnas där så är lämpligt senast 2013 och därefter uppdateras löpande.
59. Information och guidningar akvatiska värden finns där så är lämpligt och möjligt senast 2015.
60. Information och guidningar om kulturhistoriska värden finns där så är lämpligt och möjligt senast 2015.
61. Guidehandledningen för Ängsö nationalpark revideras senast 2015.
62. Utställningen i museet på Bullerö uppdateras senast 2016. En guidehandledning för Bullerö naturreservat tas fram senast 2016.
63. Guideverksamheten i länet utvärderas senast 2014.
64. Samtliga naturstigar i skyddade områden ses över och uppdateras senast 2018.
65. Förvaltarna deltar fortlöpande i lämpliga utbildningar inom naturvägledning och information som anordnas av Centrum för naturvägledning.

Skötsel av naturtyper och arter

Långsiktig vision

Skyddade naturområden förvaltas så att naturvärden, kulturmiljövärden och upplevelsevärden bibehålls eller ökar. Förvaltarnas kunskap om skötsel av naturtyper, arter och kulturhistoriska värden för att kunna planera och genomföra restaureringar och löpande naturvårdsskötsel är god och aktuell. Vid genomförande av åtgärder beaktas hotade arter som omfattas av åtgärdsprogram för hotade arter särskilt.

MÅL 19

Skötsel för bevarande och utveckling av naturvärden sker enligt beslut, skötselplaner och/eller bevarandeplaner.

Åtgärder

66. I områden där löpande skötsel behövs finns fleråriga skötselavtal senast 2015, om inte skötseln finansieras på annat sätt.
67. Planen för genomförande av skötselåtgärder i Natura 2000-områden uppdateras löpande.
68. Dialog med andra förvaltare av statliga objekt sker årligen eller vid behov.

MÅL 20

Förvaltningen har aktuell och tillräcklig kunskap om naturtypsskötsel och skötselmetoder för att kunna planera och genomföra restaureringar såväl som löpande skötsel.

Åtgärder

69. Dialog sker fortlöpande med forskare för att effektivisera och förbättra naturvårdsarbetet.
70. Förvaltare deltar fortlöpande i relevanta utbildningar, träffar med mera som anordnas av Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Havs- och vattenmyndigheten, Riksantikvarieämbetet och andra aktörer.

MÅL 21

Senast 2012 har de områden som har störst restaureringsbehov i länet identifierats, och en plan finns för hur restaureringsarbetet bör läggas upp fram till 2021. Åtgärder för skötselkrävande marker har påbörjats inom minst 70 procent av de områden som identifierats och där åtgärderna är förenliga med beslut eller planer.

Åtgärder

71. De områden som har störst restaureringsbehov har identifierats och en plan för genomförandet har tagits fram senast 2012.
72. Restaureringsåtgärder har utförts i tio rikkärr senast 2017.
73. En särskild satsning på fortsatt restaurering av strandängar genom fräsning av stubbar från tidigare restaureringsavverkningar avslutas och utvärderas senast 2012.
74. Ett ramavtal för slätter av hävdberoende marker finns senast 2015.

MÅL 22

Minst 90 procent av arealerna hävdberoende naturtyper med icke gynnsam status har restaurerats 2021, om statusen kan åtgärdas genom aktiva insatser förenliga med beslut och skötselplan. För övriga skötselkrävande marker har skötsel eller restaureringsåtgärder inletts i minst 70 procent av områdena.

Åtgärder

75. Förvaltningen genomför åtgärder enligt skötsel- och bevarandeplaner fortlöpande.
76. Restaurering av igenväxta skärgårdsmarker genom röjning, gallring, eldning och bete i Natura 2000-områdena Fridö, Karingboda, Rånö ängsholme och Villinge Boskapsö utförs i Life-projektet GRACE senast 2016.

MÅL 23

Förvaltningen har god kännedom om arter som omfattas av åtgärdsprogram för hotade arter och åtgärder som kan genomföras för deras bevarande senast 2013. Skötselåtgärder som gynnar arter som har betydande delar av sin förekomst i skyddade naturområden bör utföras där så är lämpligt i förhållande till områdets syfte senast 2016.

Åtgärder

77. En övergripande plan för insatser för hotade arter i skyddade områden tas fram senast 2013. Samordning av insatser som gynnar hotade arter inom skyddade naturområden sker därefter löpande.
78. Skötselåtgärder för minst 400 jätteträd utförs senast 2016.
79. Åtgärder inom minst sju av de åtgärdsprogram för hotade arter som länet berörs av genomförs senast 2016.
80. Åtgärder i akvatiska miljöer har utförts i minst två områden senast 2015.

MÅL 24

Naturbevakningen bedrivs på ett sådant sätt att de skyddade områdenas värden bibehålls eller ökar, föreskrifter och skötselplaner följs. Naturbevakarna är för ändamålet väl utbildade.

Åtgärder

81. Naturbevakare genomgår introduktionsutbildning och har god kännedom om områden, föreskrifter, skötselplan och verksamheter i områdena inom 3 månader från anlitandet.
82. Tydliga rutiner för naturbevakare finns i respektive avtal eller i form av andra skriftliga instruktioner senast 2012.
83. Kontakt med naturbevakarna sker löpande, minst en gång årligen.

MÅL 25

Miljöersättningarna inom landsbygdsprogrammet utnyttjas i skyddade områden där så är lämpligt och möjligt.

Åtgärder

84. En kartläggning av vilka områden som har miljöersättning görs senast 2013.
85. Samråd och kunskapsöverföring mellan förvaltningen och de som arbetar med miljöstöd sker löpande, minst en gång per år.
86. Länsstyrelsen stöttar lantbruksföretag med marker i skyddade områden som är berättigade till miljöersättningar genom att anordna kurser och sprida informationsmaterial senast 2014. Förändringar i regelverket kommuniceras tydligt.
87. Länsstyrelsen ska ansöka om EU:s miljöersättningar där skötseln sker i egen regi eller genom upphandlade tjänster där så är möjligt och lämpligt senast 2014.

Uppföljning, utvärdering och dokumentation

Långsiktig vision

Uppföljning av förvaltningen sker löpande för att effektivisera och förbättra arbetet, rätta till brister och samla underlag för prioriteringar av åtgärder. Länsstyrelsen har god kännedom om naturvärden, kulturmiljövärden, rekreationsvärden och besökarna i de skyddade naturområdena. Uppföljning och utvärdering används som ett verktyg i målsättningen om effektivare nyttjande av administrativa och ekonomiska resurser.

MÅL 26

Det grundläggande behovet av kunskap om tillståndet för naturtyper, arter och friluftsliv i skyddade områden uppfylls både områdesvis och på länsnivå genom uppföljning. Obligatorisk uppföljning uppfyller också delar av EUs rapporteringskrav för skyddade områden.

Åtgärder

- 88. Uppföljning av naturtyper, arter och friluftsliv sker i enlighet med Naturvårdsverkets riktlinjer (block A, obligatorisk uppföljning) senast 2013.
- 89. Naturvårdsverkets IT-stöd för uppföljning används senast 2014.

MÅL 27

Samtliga skyddade naturområden ska ha en uppföljning som syftar till att förbättra skötseln, rätta till brister och vara till underlag för prioriteringar senast 2016.

Åtgärder

- 90. Grundbesiktningar (uppföljning av statusen på skötsel och anordningar i skyddade områden) utförs minst vart 10:e år i nationalparker, naturreservat samt Natura 2000-områden som inte ligger inom andra skyddade områden. En plan för genomförandet finns senast 2012.
- 91. Grundbesiktning i statliga naturreservat med annan förvaltare utförs minst vart 10:e år i samråd med berörd förvaltare.
- 92. Grundbesiktningarna är digitaliserade senast 2014.
- 93. Naturminnen besiktigas regelbundet. Säkerhetsrisker prioriteras.

MÅL 28

Tydliga system finns för uppföljningen inom den ekonomiska, juridiska och tekniska fastighetsförvaltningen senast 2014. Uppföljningen fungerar väl.

Åtgärder

94. Förteckningen över upplåtelser och andra avtal som rör fastigheter där Länsstyrelsen har uppdrag om viss fastighetsförvaltning uppdateras löpande.
95. Tillståndet på byggnader och anordningar dokumenteras tillsammans med åtgärdsbehov i en plan. Samråd sker med kulturmiljövården om kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Planen ska vara upprättad senast 2012.
96. Alla dricksvattentäkter i skyddade naturområden omfattas av en egenkontrollplan senast 2012.
97. Egenkontrollprogram för brandskydd finns i Ängsö nationalpark samt i naturreservaten Fifång, Bullerö och Angarnssjöängen senast 2013.
98. Ett system för arbetet med arbetsmiljöprogram för personalen i Ängsö nationalpark finns senast 2014.

MÅL 29

Dokumentation och uppföljning av åtgärder i skyddade naturområden för hotade arter görs i enlighet med åtgärdsprogrammen för respektive art eller naturtyp.

Åtgärder

99. Utvärdering av åtgärder sker löpande årligen.
100. Dokumenterade och etablerade metoder från Natura 2000-uppföljningen och miljöövervakningen används när så är möjligt.

Underlag

Regeringsskrivelser och propositioner

En samlad naturvårdspolitik. Skrivelse 2001/02:173

Framtidens friluftsliv. Proposition 2009/10:238

Hållbart skydd av naturområden. Proposition 2008/09:214

Naturvårdsverkets handböcker och rapporter

Att skylta skyddad natur - en vägledning om skyltar, foldrar, vägvisning, gränsmarkering och Internet. 2003

Besökarundersökningar i naturområden – en vägledning baserad på erfarenheter från de nordiska och baltiska länderna. 2007

Bevarande av värdefulla naturmiljöer i och i anslutning till sjöar och vattendrag. Vägledning. Rapport 5330, 2003

Bildande och förvaltning av naturreservat. Handbok 2003:3

Bättre tillsyn i skyddade områden. Delrapport 1 - kartläggning och förslag på utvecklingsområden. Rapport 5685, 2007.

Dialog för naturvården – Kompetensutveckling i dialog, lokal delaktighet och förvaltning samt konfliktlösning inom naturvård och naturresursförvaltning. Rapport 5809, 2008.

Effektiv skötsel av skyddade områden - en främjande utvärdering av länsstyrelsernas arbete med skötsel av statligt skyddade områden. Rapport 5505, 2005

Ekosystemansatsen – en väg mot bevarande och hållbart nyttjande av naturresurser. Rapport 5782, 2007

Framtidens flexibla förvaltningsformer? En utvärdering av projektet Samverkansplaner för värdefulla kust- och havsområden. Rapport 6435, 2011

Friluftsanordningar - En vägledning för planering och förvaltning. 2007. ISBN 91-620-1257-6.

Fritt fram för friluftsliv. Tema tillgänglighet: vägen ut i naturen. Broschyr 2011. ISBN 978-91-620-6440-2

Med andra ögon. Naturmöten med invandrare. Rapport 5808, 2008

Nationalparkerna i Sverige. Bok 2010. ISBN 978-91-620-1279-3

Natura 2000 i Sverige, handbok med allmänna råd. Handbok 2003:9.

Naturreservat i Sverige. Broschyr 2010. ISBN 91-620-8233-7

Operativ tillsyn. Handbok 2001:4

Planering av naturreservat - vägledning för beskrivning, indelning och avgränsning. Rapport 5788, 2008

Planering och förvaltning för friluftsliv - en forskningsöversikt. Rapport 5468, 2005

På rätt kurs för effektiv skötsel av skyddad natur. En utvärdering av effekter från tre olika utbildningsinsatser. Rapport 6340, 2010.

Skyddad natur- en motor för regional och lokal utveckling. En främjande utvärdering av arbetet för hållbar regional utveckling genom skötsel och nyttjande av skyddade områden. Rapport 5504, 2005.

Så bildas naturreservat - svar på vanliga frågor från markägare. 2006. ISBN 91-620-8234-5

Uppföljning av skyddade områden i Sverige - riktlinjer för uppföljning av friluftsliv, naturtyper och arter på områdesnivå. Rapport 6379, 2010

Vägledning för förvaltning av Naturvårdsverkets fastigheter. Rapport 5790, 2008.

Värna Vårda Visa – ett program för att bättre förvalta och använda naturskyddade områden

2005-2015. Rapport 6462, 2011.

Värna, Vårda, Visa – ett program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden 2005-2015. Rapport 5410, 2004

Länsstyrelsens rapporter och styrdokument

Aldrig långt till naturen - skydd av tätortsnära natur i Stockholmsregionen. Rapport 2003:20
Besökare i naturreservat - metodstudie och resultat av en enkätundersökning i Stockholms län 2002 (2003:XX)

Förordningen (2007:825) med länsstyrelseinstruktion

Landsbygden i Stockholm - en sammanställning i siffror. Rapport 2011:5

Marin samverkansplan för BSPA Stora Nassa-Svenska Högarna. Rapport 2010:23

Miljöanalys Stockholms län 1996, underlag för Agenda 21-arbetet i Stockholms län. 1996.

Miljövårdsprogram 2000 Stockholms län. 2000.

Naturminnen i Stockholms län. Rapport 2005:01.

Regionala miljömål

Regleringsbrev avseende länsstyrelserna 2010 respektive 2011

Skyddsvärda grundområden i Svealands skärgårdar. Rapport 2003:05

Strategi för formellt skydd av skog i Stockholms län. Rapport 2007:26.

Stockholm - full fart framåt. 2011. ISBN: 978-91-7281-457-8.

Tillgänglighet för rörelsehindrade – fem skyddade naturområden i Stockholms län (2008-10-01)

Verksamhetsplan Länsstyrelsen i Stockholms län 2010-2011, reviderad maj 2011.

Årsredovisning 2010. ISBN: 978-91-7281-413-4

Övriga underlag

Besöka naturen – hemma eller borta? Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring, rapport nr 3, 2008.

Miljöbalken med förordningar (Sfs 1998:808)

RUFS, Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen. Stockholms läns landstings rapport 2010:5.

Skyddad natur 31 dec 2010. Statistiska Centralbyrån, SCB. Rapport: MI 41 SM 1101.

Stöd till landsbygden. Nyheter och översikt 2011. Jordbruksverket. Folder.

Sveriges miljömål (www.miljomal.se)

The economics of ecosystems and biodiversity. (www.teebweb.org)

The economics of ecosystems and biodiversity for national and international policy makers. Summary: responding to the value of nature. ISBN 978-3-9813410-0-3

The Economics of Ecosystems and Biodiversity: Mainstreaming the Economics of Nature: A synthesis of the approach, conclusions and recommendations of TEEB. 2010. ISBN 978-3-9813410-3-4

Tillgång till naturen för människor med funktionshinder. Skogsstyrelsen, rapport 2, 2005.

Tillgänglighet till naturreservat för personer med funktionsnedsättning. Riktlinjer och standard för fysisk tillgänglighet. Länsstyrelsen i Västra Götalands län, rapport 2009:81.

Upplevelsevärden i ABC-stråket - en studie av gröna och blå värdens attraktivitet. Regionplane- och trafikkontoret. Rapport 7:2007

Vad är friluftsliv? Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring, rapport 4, 2008.

Vara i naturen - varför eller varför inte? Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring, rapport 2, 2008.

Vilka är ute i naturen? Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring, rapport 1, 2008.

Bilaga 1. Beslut om programmet

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Enheten för naturvård
Mia Olausson
08-785 4290

Beslut

Datum
2011-12-05

Beteckning
512-28518-2011

1 (1)

Värna Vårda Visa – ett program för bättre förvaltning och nyttjande av skyddade naturområden i Stockholms län 2012-2021

Beslut

Länsstyrelsen beslutar att fastställa bilagda program "Värna Vårda Visa – ett program för bättre förvaltning och nyttjande av skyddade naturområden i Stockholms län 2012-2021" (dnr 512-28518-2011) som en utgångspunkt för Länsstyrelsens arbete med förvaltningen av skyddade naturområden i länet.

Katarina Kämpé

Mia Olausson

Postadress
Länsstyrelsen i Stockholms län
Box 22067
104 22 STOCKHOLM

Besöksadress
Hantverkargatan 29

Telefon
08-785 40 00
Fax
08-785 40 01

E-post/webbplats
stockholm@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/stockholm

Bilaga 2. Samrådsinstanser

Botkyrka kommun	Stiftelsen Tyrestaskogen
Danderyd kommun	Norrtälje Naturvårdsstiftelse
Ekerö kommun	Skogsstyrelsen Mälardalen
Haninge kommun	Statens fastighetsverk
Huddinge kommun	Handisam
Järfälla kommun	Stockholms läns landsting
Lidingö stad	Ungdomsstyrelsen
Nacka kommun	Stockholm Vatten
Norrtälje kommun	Kommunförbundet Stockholms län
Nykvarn kommun	Centrum för naturvägledning
Nynäshamn kommun	
Salem kommun	
Sigtuna kommun	
Sollentuna kommun	
Solna stad	
Stockholms stad	
Sundbyberg stad	
Södertälje kommun	
Tyresö kommun	
Täby kommun	
Upplands-Bro kommun	
Upplands Väsby kommun	
Vallentuna kommun	
Vaxholms stad	
Värmdö kommun	
Österåker kommun	
Naturskyddsföreningen Stockholm	
Svenska Turistföreningen Stockholm	
Friluftsfrämjandet Stockholm	
Lantbrukarnas riksförbund Stockholm	
Hembygdsförbundet Stockholm	
Ekoturismföreningen	
Visit Stockholm	
Skärgårdsstiftelsen	

Bilaga 3. Förteckning över skyddad natur i Stockholms län

Antal nationalparker, statliga naturreservat och kommunala naturreservat fördelade per kommun i Stockholms län 2010.

Kommun	Antal nationalparker	Antal naturreservat, statliga	Antal naturreservat, kommunala
Botkyrka		4	7
Danderyd		0	2
Ekerö		10	0
Haninge	1	15	2
Huddinge		1	8
Järfälla		2	2
Lidingö		1	1
Nacka		1	11
Norrtälje	1	67	4
Nykvarn		2	1
Nynäshamn		9	1
Salem		2	1
Sigtuna		5	5
Sollentuna		2	1
Solna		1	1
Stockholm		7	7
Sundbyberg		1	1
Södertälje		13	7
Tyresö	1	3	2
Täby		0	1
Upplands-Bro		6	2
Upplands Väsby		2	0
Vallentuna		4	1
Vaxholm		0	1
Värmdö		43	1
Österåker		11	2

Observera att vissa områden sträcker sig över kommungränser och noteras därför två gånger, t ex Tyresta nationalpark i Haninge och Tyresö kommuner. (Källa: Länsstyrelsen)

Här följer en förteckning över nationalparker, naturreservat och kulturresevat i Stockholms län vid utgången av år 2010. Här anges områdets namn, kommun, areal och när det inrättades.

NAMN	KOMMUN	AREA (hektar)	BILDAT ÅR
Abborrträsk	Nacka	22	2006
Adelsö-Sättra	Ekerö	26	2004
Alby	Tyresö	288	1975
Angarnssjöängen	Vallentuna	565	1982
Angödrommen	Värmdö	5	1957
Arholma-Idö	Norrtälje	1 233	1978
Arslåjan	Norrtälje	89	2002
Askarehage	Sigtuna	98	2009

NAMN	KOMMUN	AREA (hektar)	BILDAT ÅR
Aspdalssjön	Norrtälje	119	1996
Biskopsö	Värmdö	5 123	1983
Björinge	Norrtälje	53	1999
Björkby-Kyrkviken	Vallentuna	100	1990
Björksättrahelvön	Huddinge	85	1998
Björkviksmossens domänreservat	Nykvarn	14	1996
Björkö	Ekerö	2	1944
Björnö	Värmdö	949	1983
Bonavik	Ekerö	24	2007
Borgskogen	Norrtälje	37	1995
Bornsjön	Södertälje, Salem,	4 616	1995
Borntorp	Botkyrka	16	2000
Boskapsön	Norrtälje	74	1967
Brinkbäcken	Värmdö	15	1993
Broknapparna	Botkyrka	15	1993
Bromseby	Upplands-Bro	91	1969
Brottö skärgårdsjordbruk	Vallentuna	18	1946
kulturresevat	Österåker	138	1905
Broängarna	Österåker	138	1905
Brännström	Upplands-Bro	275	2004
Bränntorpet	Norrtälje	63	2009
Bullerskär	Norrtälje	29	2009
Bullerö	Norrtälje	8	1995
Bårsjön	Värmdö	4 437	1979
Djurgård	Södertälje	73	2004
Domarudden	Ekerö	7	1967
Dyvik	Österåker	23	1980
Dävelsfjärden	Tyresö	7	1962
Edebo-Sättra utskog	Värmdö	11	1972
Ekebysjön	Norrtälje	26	2006
Ekholmen	Danderyd	42	2008
Ekoberget	Botkyrka	18	1999
Eldgarnsö	Nacka	3	1946
Ensta ö	Ekerö	510	1979
Eriksö	Botkyrka	11	1996
Exerman-Hersby	Södertälje	578	1998
Exerman-Hersby	Vallentuna	68	2003
Farstanäs	Österåker	4	2003
Fifång	Södertälje	289	1967
Finnhamn	Södertälje	1 721	1999
Fiskarudden	Österåker	684	2000
Fjärdlång	Norrtälje	4	1973
Flaten	Haninge	5 089	1986
Flemingsbergsskogen	Stockholm	736	2004
Frölunda	Huddinge	967	2006
Furusundsfjärden	Upplands-Bro	206	2010
Fysingen	Norrtälje	373	1974
Fårholmen	Sigtuna	184	1984
Fäviksgrundet	Norrtälje	13	1974
	Norrtälje	1	1970

NAMN	KOMMUN	AREA (hektar)	BILDAT ÅR
Garnudden	Salem	84	2009
Gladöskogen	Huddinge	22	1998
Granholmen	Värmdö	33	1978
Grimsta	Stockholm	320	2004
Grinda	Värmdö	503	2000
Grottberget	Södertälje	6	1996
Grundsjömossarna	Norrtälje	226	2001
Gränskäret	Norrtälje	24	1974
Grönskär	Värmdö	2	1965
Gullringskärr	Haninge	56	1986
Gullunge	Norrtälje	37	2008
Gymmerholmen	Värmdö	36	1974
Gålö	Haninge	3 834	1982
Gåsholmen	Ekerö	28	1945
Gällnö	Värmdö	142	1978
Gälnan	Österåker	9	1974
Gärdesudden	Nacka	22	2010
Gömmaren	Huddinge	766	1995
Gömsta äng	Huddinge	4	1966
Görvål	Järfälla	224	1995
Görvål	Järfälla	1 062	1995
Hallonstenarna	Österåker	44	1973
Hallskäret	Norrtälje	9	1971
Halsfambaken	Österåker	6	1974
Hammarberget	Tyresö	58	1993
Hansta	Stockholm	280	1998
Hemholmen	Värmdö	2	1970
Hjälmo-Lådna	Värmdö	1 569	1991
Hummelberget	Norrtälje	70	2006
Husby	Ekerö	20	1986
Huvudholmen	Haninge	10	1969
Huvudskär	Haninge	2 076	1974
Huvududden	Ekerö	35	1970
Hällsboskogen	Sigtuna	54	1997
Hälsingholmarna	Värmdö	544	1970
Häringe-Hammersta	Haninge och Nynäshamn	1 887	1990
Hästholmen	Värmdö	3	1968
Häverö prästäng	Norrtälje	48	1973
Häverö-Bergby	Norrtälje	129	1983
Hörningsnäs	Botkyrka	10	1994
Igelbäcken i Solna	Solna	167	2004
Igelbäcken i Sundbyberg	Sundbyberg	127	2004
Igelbäcken i Stockholm kulturresevat	Järfälla, Stockholm	412	1905
Igelsjön	Norrtälje	97	2006
Judarskogen	Stockholm	95	1995
Jungfruskär	Värmdö	658	1974
Jägarskogen	Nykvarn	96	2009
Järflotta	Nynäshamn	3 522	1968
Kalkberget	Södertälje	19	2006

NAMN	KOMMUN	AREA (hektar)	BILDAT ÅR
Kamsmosskogen	Norrtälje	24	2008
Kappsta	Lidingö	10	1995
Karlsdalsmossen	Norrtälje	120	1996
Klippan-Finnala	Norrtälje	7	1974
Kornamossen	Norrtälje	70	2006
Korpberget	Södertälje	53	1997
Korshamn	Värmdö	1	1962
Kudoxa	Norrtälje	24	1970
Kullö	Vaxholm	28	2004
Kyrksjölöten	Stockholm	51	1997
Kålgårdsön	Österåker	103	1974
Kålsö	Södertälje	205	1992
Käringboda	Nynäshamn	1 494	1974
Laggatorp	Sigtuna	8	1987
Lejondal	Upplands-Bro	308	1975
Lettholmen	Norrtälje	8	1970
Lida	Botkyrka	826	2010
Lidö	Norrtälje	1 212	1988
Lilla Husarn	Haninge	1 166	1981
Lilla Svedjeholmen	Värmdö	8	1969
Lina	Södertälje	312	1992
Lindholmen	Norrtälje	5	1996
Linkudden	Norrtälje	18	1969
Liss-Mårdsjöskogen	Norrtälje	22	2006
Långgrundet	Norrtälje	9	1974
Långsjön	Nacka	26	2005
Långskär	Värmdö	854	1979
Långviksskär	Värmdö	3 897	1983
Långviksträsk	Värmdö	313	2009
Långängen-Elfvik	Lidingö	440	2006
Lännaskogen	Huddinge	490	2002
Lövdalsskogen	Norrtälje	66	2005
Malmsjön	Norrtälje, Österåker	11	1979
Marum	Norrtälje	38	1974
Molnsättra	Järfälla	72	1987
Mornäsan	Norrtälje	21	2006
Munkholmen	Sigtuna	4	1965
Munkö	Värmdö	89	1957
Måsjön-Borudamyren	Norrtälje	90	2001
Möja Björndalen	Värmdö	143	1992
Mörtsjöskogen	Norrtälje	38	2004
Mörtö-Bunsö	Värmdö	50	1974
Nackareservatet i Nacka	Nacka	754	2005
Nackareservatet i Stockholm	Stockholm	101	2006
Norra Björkfjärden	Upplands-Bro	868	1968
Norra Malma	Norrtälje	9	1982
Norrgårdsön	Värmdö	3	1949
Norrlenninge	Norrtälje	14	2008
Norrbolmen	Värmdö	9	1973

NAMN	KOMMUN	AREA (hektar)	BILDAT ÅR
Norrpada	Norrtälje	36	1975
Norrskogen	Norrtälje	20	2009
Nyckelviken	Nacka	171	1990
Nåttarö	Haninge	6 565	2008
Nämdö	Värmdö	2 277	2002
Näsudden	Österåker	73	2010
Orlängen	Huddinge	1 732	1998
Oxnäset	Norrtälje	8	2002
Paradiset	Huddinge	758	2002
Parkudden-Lövsta	Södertälje	19	1992
Pålamalm	Botkyrka	6	1944
Reveludden	Nynäshamn	10	1966
Revskär	Nynäshamn	2 163	1973
Riddersholm	Norrtälje	640	1998
Rimsjö	Norrtälje	6	1946
Rimsjöskogen	Norrtälje	29	1996
Rosenlundsskogen	Nynäshamn	35	2004
Rudan	Haninge	258	2010
Råda	Norrtälje	58	1975
Rävsta	Sigtuna	186	1974
Rönninge by-Skavlöten	Täby	179	2002
Rönnskärs udde	Norrtälje	2	2002
Rörvik	Norrtälje	24	1981
Rösjöskogen	Sollentuna	206	2010
Salskären	Norrtälje	76	1973
Saltarö-Skärmarö	Värmdö	127	1965
Sandemar	Haninge	390	1997
Sandholmarna	Tyresö	75	1995
Själbottna-Östra Lagnö	Norrtälje och Österåker	532	1977
Skansholmen	Ekerö	2	1933
Skevik	Värmdö	3	1949
Skogsskär-Vindalsö	Värmdö	6	1969
Skogsö	Nacka	149	1997
Sköndalsskogen	Sigtuna	37	2009
Skötkobbarna	Värmdö	4	1973
Slessberget	Södertälje	32	1992
Slätmossen - Borgberget	Nynäshamn	178	2006
Smedsmoraskogen	Norrtälje	107	2006
Stavsudda-Krokholmen	Värmdö	4	1974
Stavsudda-Tjägö	Värmdö	12	1974
Steningedalen	Sigtuna	139	2006
Stensholmen	Norrtälje	46	1971
Stora Alsjön	Södertälje	248	2008
Stora Envätterns domänreservat	Södertälje	149	1996
Stora Nassa	Värmdö	2 943	1965
Stora och Lilla Sandböte	Haninge	21	1938
Stora Sunnkobben	Norrtälje	7	1974
Stora Träsket	Botkyrka	49	2008
Stora Vindåsen	Haninge	15	1972

NAMN	KOMMUN	AREA (hektar)	BILDAT ÅR
Storanden	Norrtälje	93	2008
Stor-Kunnan	Värmdö	31	1975
Storskär	Österåker	9	1968
Storängen	Norrtälje	5	1963
Storängsudd	Värmdö	11	1936
Storö	Värmdö	83	1983
Storö-Bockö-Lökaö	Värmdö	6 046	1972
Strålsjön-Erstavik	Nacka	48	1995
Ströja	Norrtälje	24	2001
Stångskär	Norrtälje	32	1974
Stäketskogen	Upplands-Bro	13	1989
Sundby	Haninge	5 175	1965
Svalgarn	Upplands-Bro	25	1993
Svartkobben	Värmdö	1	1974
Svartkärret	Norrtälje	50	2006
Svenska Björn	Norrtälje	3 980	1983
Svenska Högarna	Norrtälje	2 667	1976
Sätraskogen	Stockholm	257	2006
Sättra gård	Upplands-Väsby	213	1970
Södergarn	Norrtälje	25	2003
Södra Stavsudda	Värmdö	3	1970
Södra Törnskogen	Sollentuna	471	2010
Talbyskogen	Södertälje	43	2004
Tattby	Nacka	142	1990
Tollare	Nacka	80	2009
Tornberget	Haninge	359	2010
Torslunda	Sigtuna	34	2009
Tranvik	Norrtälje	370	1978
Trehörningsskogen	Österåker	179	2000
Trängsundsskogen	Huddinge	57	2006
Tullgarn	Södertälje	744	1984
Tullgarn, f.d. NVO	Södertälje	892	1984
Tullviksbäcken	Norrtälje	197	1989
Tyresta	Tyresö och Haninge	2 910	1986
Tyresta nationalpark	Tyresö och Haninge	1 964	1905
Ulriksdal	Solna	32	1988
Utö	Haninge	4 179	1974
Vallensjö	Upplands-Väsby	16	2006
Vattgruvsmossens domänreservat	Södertälje	74	1996
Velamsund	Nacka	689	1992
Vickelsjön	Norrtälje	34	1999
Vidinge	Norrtälje	39	1974
Vidingsöra	Norrtälje	21	1975
Vigelsjö	Norrtälje	70	1998
Villinge Boskapsö	Värmdö	340	1987
Vindalsö	Värmdö	2	1969
Vinterskogen	Botkyrka	296	2009
Vågsjön	Norrtälje	51	2005
Vånsholmen	Värmdö	17	1969

NAMN	KOMMUN	AREA (hektar)	BILDAT ÅR
Väsby hage	Ekerö	119	1981
Västerängsudd	Sigtuna	17	1957
Västra Järvafältet	Järfälla	700	1987
Yttereneby	Södertälje	63	1997
Ådö-Lagnö	Upplands-Bro	141	1982
Ålö-Rånö	Haninge	2 829	2008
Åvinge	Botkyrka	16	2000
Älta mosse-Strålsjön	Nacka	53	1995
Ängsö nationalpark	Norrtälje	195	1905
Äpplarö	Österåker	933	1972
Öarna i Stora Värtan	Danderyd	116	2000
Öbacken-Bränninge	Södertälje	24	1992
Öja-Landsort	Nynäshamn	570	1985
Ön-Bokulludden	Norrtälje	15	2003
Ören	Nynäshamn	117	1982
Ösbyträsk	Värmdö	121	2006
Österby	Nynäshamn	131	2006
Östra Bröta	Botkyrka	16	1992
Östra Järvafältet	Sollentuna	1 020	1979

Länsstyrelsens rapportserie

Utkomna rapporter under 2012

1. Väggmossan avslöjar spridning av metaller – provtagning 2010 i Stockholms län, *avdelningen för miljö*
2. Arkeologiskt program för Stockholms län, *avdelningen för miljö*
3. Uppföljning av polismästarnas chefsråd i Stockholms län, *avdelningen för social utveckling*
4. Värna, vårda, visa – ett program för bättre förvaltning och nyttjande av skyddade naturområden i Stockholms län 2012-2021, *avdelningen för miljö*
5. Kartering av limniska naturvärden – Lovön, Kärsön och Fågelön med flera öar 2011, *avdelningen för miljö*
6. Rekreationsanalys – Lovön - Kärsön med omgivande öar, *avdelningen för miljö*
7. Inventering av potentiellt värdefulla ängs- och betesmarker på Lovön 2011, *avdelningen för miljö*

Värna Vårda Visa - programmet är Länsstyrelsens avsiktsförklaring för hur myndigheten har tänkt att arbeta med förvaltning och nyttjande av skyddad natur i Stockholms län.

Programmet är i första hand avsett för Länsstyrelsens egen förvaltning av skyddad natur, men utgör också en viktig vägledning för andra förvaltare av statliga skyddade naturområden samt Länsstyrelsens uppdragstagare. Programmet är också menat att kunna användas av andra aktörer som förvaltar skyddade naturområden.

*Fler exemplar av denna rapport
kan beställas från Länsstyrelsen,
avdelningen för miljö
Tfn: 08- 785 40 00 (vxl)*

ISBN 978-91-7281-474-5

Adress

*Länsstyrelsen i Stockholms län
Hantverkargatan 29
Box 22 067
104 22 Stockholm
Tfn: 08- 785 40 00 (vxl)
www.lansstyrelsen.se/stockholm*